

שאלות לעיון בספר שמואל א

פרק א

1. מה מוצאו של אלקנה? השווה והשלם על-פי מה שנאמר בדב"ה"א ו.א.י.ב.י.ג.
2. ציין את שמות נשי אלקנה, ועמוד על הכינוי המיוחד של האשה השנייה. מי היה הראשון עליו מסופר בתורה שלקח שתי נשים?
3. "מימים ימימה" (ג). ר"ד"ק: "משנה לשנה, כמו 'ושמרת את-החקה הזאת למועדה מימים ימימה' (שמות יג.) או פירוש ממועד למועד וכן תרגם יונתן 'מזמן מועד למועד'". מה הביא את ר"ד"ק להוסיף את פירושו השני?
4. "ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את-חנה אהב זה" סגר רחמה" (ה). לשם הבנת הביטוי "מנה אחת אפים" מובאים כמה הסברים, בדוק את כולם הן מבחינה לשונית והן מבחינה עניינית ועמוד על היתרונות ועל המגרעות שבכל אחד מהם.
- ר"ד"ק: "[א] מנה אחת נכבדת להשיב אפה וכעסה, וכן 'ארך אפים' — ארך כעס; (שמות לדו). [ב] ויונתן תרגם 'חולק חד בהיר', רוצה לומר, מנה הראויה להתקבל בסבר פנים יפות. [ג] ואדוני אבי ז"ל פירש 'אפים' — כעס, כלומר, בכעס היה נותן לה מנה אחת לבד, לפי שהשם יתברך סגר את רחמה ולא היו לה בנים שיתן לה מנות כמו לבני פנינה, היה לו כעס ועצב בזה, לפי שהיה אהב חנה והיה מתאוה להיות לו ממנה בנים.
- ר' יוסף קרא: "... אך אפיים משמע פי שניים. שבמקום שמשמש פי שניים ישמש אפיים, שכשם ש'חמש ידות' (בראשית מג.לד) משמע חמשה חלקים כך משמע אפיים, פי שניים כחלק של אחד מהם, ולבד מן האל"ף משמש 'פיים' — פי שניים, אבל האל"ף תיקון מלה הוא, שפי לבדו משמע חלק אחד, שכשיאמר פי שניים משמע שני חלקים, כמו כן כשיאמר אפיים פתרונו כפליים, כמו מנה כפולה...".
5. השווה את דברי אלקנה, בפסוק ח לביטוי דומה במגילת רות ד.סו ועמוד על ההבדלים ביניהם.
6. על תפילתן של נשים לה' תלמד על-פי שלשת הכתובים הבאים: [א] בראשית ד.א; [ב] בראשית כט.לה; [ג] בפרקנו פסוק יא.

מצא מה חידשה כל אחת מהנשים האלה?

7. נסה להסביר את השינוי המכונן במלת היחס אחרי הפועל 'התפלל': [א] 'ותתפלל על-ה' (י); [ב] 'להתפלל לפני ה' (יב); [ג] 'להתפלל אל-ה' (כ).
8. מה בין נזירות שמואל לנזירות שמשון? השוה פסוק יא עם שופטים יג, ג.ה.
9. שער מדוע במקומנו מתרגם יונתן, 'ומורה לא-יעלה על-ראשו' (יא) במלים: 'ומרות אנש לא תהי עלהי' ובשופטים יג,ה: 'ומורה לא-יעלה על-ראשו', הוא מתרגם: 'ומספר (= מספרים) לא יעבר על רישיה'?
10. על-פי איזה דיוק בלשון הכתוב מוסיף המדרש את תכונת הצידקות לחנה? ילקוט שמעוני, שמואל ע ח: 'הרשעים הם ברשות לבם: 'אמר נבל בלבו' (תהלים יד,א); 'ויאמר עשו בלבו' (בראשית כז,מא); 'ויאמר ירבעם בלבו' (מל"א יב,כו); 'ויאמר המן בלבו' (אסתר ו,ו); — אבל הצדיקים לבם ברשותם, שנאמר: 'וחנה היא מדברת על-לבה' (שמ"א א,יג); 'ויאמר דוד אל-לבו' (שמ"א כז,א); 'וישם דניאל על-לבו' (דניאל א,ח) — דומים לבוראם: 'ויאמר ה' אל-לבו' (בראשית ח,כא).
11. ילקוט שמעוני, שופטים ס ח: 'ארבעה הם שנדרו; שנים נדרו ונשתכרו ושנים נדרו והפסידו. יעקב נדר והפסיד שמתה אשתו רחל, יפתח נדר והפסיד בתו, ישראל נדרו ונשתכרו שנאמר 'וידר ישראל נדר' (במדבר כא,ב). חנה נדרה ונשתכרה.
- מה בין נדרה של חנה לבין נדריהם של יעקב ויפתח?
12. נסה לפתור את הקושי בביטוי 'אל-תתן את-אמתך לפני בת-בליעל' (טז) על-פי השוואה עם הפסוקים הבאים: איוב ג,כד; ד,יט.
13. לדברי עלי, 'וא-להי ישראל יתן את-שלתך אשר שאלת מעמו' (יז) מביא רד"ק שתי סברות, בחר את הטובה שבהן על-פי עיון בפסוק הבא (יח).
רד"ק: 'דרך תפילה, או אמר לה כך דרך נבואה'.
14. מהי הוראת השם 'שמואל'? עיין בפסוקים כ,כז,כח. איזה קושי דומה בהסברת השם תמצא בבראשית ה,כט?
15. על מה מבוסס ההבדל בין שני הפירושים הבאים למלים 'אך יקם ה' את-דברו' (כג)?
- [א] רש"י: 'את ששאלת ממנו זרע אנשים, ועלי בישרך ברוח הקודש 'אלהי ישראל יתן את שלתך' (יז), יקם ה' את דברו, וזהו לפי פשוטו'.
- [ב] מצודת דוד: 'רוצה לומר, מה שאמרת פה שתשב עד גומלך הנה הדבר הזה מסור בידך לעשות בעצמך כאשר תרצה, אך אשר דיברת על הנער שהוא יישב בבית ה' עד עולם, הנה דבר זה אין בידך להדירו, אך ה' יקם את הדבר אשר דיברת על הנער והוא יתן בלבו לשבת בביתו עד עולם, ומלת 'דברו' מוסב על הנער, רוצה לומר, דבר הנאמר בו ועליו'.

שמואל א סרקים א, ב

- קרא את הפסוקים כב-כג והראה במה עדיף פירוש מצודת דוד על פירושו של רש"י.
16. "הנער נער" (כד).
 ר ד"ק: "כלומר עודנו נער קטן ורך, ואף-על-פי-כן לא המתינה עד שיתחזק אלא כיון שגמלתו... מיד העלתהו עמה; ויש מפרשים 'הנער נער' — חריף, יודע בין טוב לרע כמו המנער שמנער את הפסולת מן הפשתן".
 מהו ההבדל בין שני הפירושים, ובמה עדיף האחרון מן הראשון?
17. וישתחו שם לה' (כח) — על מי מוסב?
 [א] רש"י: "שמואל, ויש אומרים אלקנה".
 [ב] רלב"ג: "והנה השתחוה עלי לה' שם לתת לו תודה כששמע שנתן לו. השם שאלתה כמו שאמר עלי לה'".
18. השווה מה שמסופר על נעוריו של שמואל עם הסיפור על משה בתחילת ספר שמות ועמוד על המשותף שבהם ועל המיוחד שביניהם. הרי הם הנביאים היתידים שעל ילדותם נודע לנו מן המקרא.

פרק ב

1. מהו הקושי במלה "ותתפלל" (א), וכיצד מנסים הפירושים הבאים ליישבו?
 [א] ר ד"ק: "התפללה לפני ה' ונתנה לו שבח והודאה על הבן שנתן לה והתפללה לה' שיחיה ויהיה לה'".
 [ב] מצודת דוד: "עצם התפילה היא בסוף אמריה ובתחילה סידרה שיבתו של מקום ולזה נאמר 'ותאמר'".
 מהי עצם הבקשה לפי דעתו של בעל מצודת דוד?
2. עמוד על רעיונות יסוד בתפילת חנה והשווה למזמור קיג בתהילים.
3. אל מי מופנית הקריאה "אל-תרבו תדברו גבהה גבהה" (ג)?
4. כיצד מסביר רד"ק בפירושו לפסוק ג את ה"כתיב" ואת ה"קרי"?
 ר ד"ק: "ולא נתכנו עלילות" — כתיב באל"ף וקרי בו"ו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם, אם לא יחפוץ האל; ופירוש הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות, לא לבן אדם, כי הוא עושה כאשר ירצה, ובן אדם אומר 'ולא יעשה ודבר ולא יקימנה' (במדבר כג.יט). ופירוש 'עלילות' — מעשים".
5. "קשת גברים חתים" (ד).
6. מהו הקושי הדקדוקי ובמה דומים למקומנו הפסוקים הבאים: [א] בראשית ד.י; [ב] שמ"א כא.ז; [ג] ישעיה כא.יז.
 האם בפסוק ה מספרת חנה על עצמה או רוצה להביא דוגמה נוספת לכוחו של ה'? השווה את הפירושים הבאים:
 [א] ר ד"ק: "ומה שאמר שבעה אינו דוקא, אבל הוא כך חשבון כי כן דרך

הכתוב כשירצה לומר רבים, יאמר שבע... ועל עצמה אמרה חנה שהיו לה בנים ובנות".

[ב] ב י א ו ר ה ג ר " א: "פירוש, ישראל שהיו עדיין עקרה וילדה שבעה שכבשו שבעה אומות, 'זרבת בנים אומללה' — האומות, שלא היה שר בעולם שלא היה לו פלטין בארץ ישראל".

מה נוכל ללמד עוד בעניין זה אם נשווה את הכתוב עם תהלים קיג,ט?

7. לפי המסורת נחשבת חנה לאחת משבע נביאות בישראל (שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה ואסתר. — רש"י, מגילה יד. על-פי הלכות גדולות). מצא בתפילת חנה רמז לנבואה.

8. מה אפשר ללמוד מתפילת חנה על מעמדו של המלך בישראל?

9. על אילו קשיים בפסוק י רוצים המפרשים הבאים להציע פתרונים?

[א] ר ש " י: "עלו' כתיב, אפילו עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם".

[ב] ר ד " ק: "עליו' — על כל אחד ממריביו. זביית — 'בשמים' — במקיה מן, כמו שנאמר: 'ירעם מן-שמים ה' (שמ"ב כב,ד), וכן ביית — 'בקדשים לא יאכל' (ויקרא כב,ד). 'הנותר בבשר ובלחם' (ויקרא ח,לב), והדומים להם; ויש לפרשו כמשמעו, כלומר, יעשה הרעם בשמים להשמיעם ולבהלם, וזהו פירוש 'עליו', כלומר, בעבורו. והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמים...".

10. כמה פעמים חוזר שם הויה בתפילת חנה, ואיזו תפילה מתפילות הימים הנוראים סודרה במספר ברכות מקביל?

11. השווה את הפסוקים הבאים ועמוד על ההבדלים הרקוב שביניהם: [א] יא; [ב] יח; [ג] כא; [ד] פרק ג, פסוק א.

12. מה אפשר ללמוד מסמיכות הפסוקים יב-יז הבאים באמצע הסיפור על שמואל.

13. איך נקרא את הכתוב "ומשפט הכהנים את-העם" (יג) על-פי ביאורו של ר' יוסף קרא?

ר' יוסף קרא: "מניחים להם משפט שכתוב בתורה 'וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זובחי הזבח אם-שור ואם-שה ונתן לכהן הזרע תלחיים והקבה' (דברים יח,ג) ותפשו להם משפט זה, שכל איש מישראל הבא לשילה לזבח זבח 'ובא נער הכהן... והמזלג שלש השנים בידו' (יג)".

14. השווה מה שמסופר על ה'נשים הצובאות' בפרקנו (כב) עם הכתוב בספר שמות לח.ח.

15. "אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ואם לה' יחטא-איש מי יתפלל-לר' (כה). בפסוק זה מקבילים הביטויים ופללו — יתפלל. כיצד נרמזת השפיטה במושג יתפלל.

16. "כי-חפץ ה' להמיתם" (כה).

ר ד " ק: "על דרך 'השמן לבה-העם הזה' (ישעיה ו,י) ואמר 'עד אשר אם-שאו

ערים' (שם ש.מ.יא) וכן 'ויחזק ה' את-לב פרעה' (שמות ט.יב; י.כ.כו; יא.י, יד.ח) וכן 'כי-הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את-לבבו' (דברים ב.ל). הטעם כי כשיגדיל האדם לחטוא ימנע האל ממנו דרכי התשובה כדי שיקבל עונשו והנשאר יראו ויראו, אבל הרשע שלא הרבה לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצה לשוב. אבל בוחן לבבות יודע האמת, וראה בבני עלי כי לא היה לבבם שלם... לפיכך רצה שלא ישמעו לקול אביהם ויענשו וימותו ברשעים כדי שיאמרו בני אדם, רשעים היו אלה וראויים היו לעונש הזה ויצ' דיקו עליהם את הדין".

מה הם הקשיים אשר מיישב רד"ק?

17. מהי הברכה אשר בירך עלי את אלקנה וכיצד נתקיימה?
18. המפרשים מסמיכים לפסוק כז את הנאמר ביחזקאל כ"י. התוכל להסביר את כוונתם?
19. לשם מה מוסיף ר' יוסף קרא לפסוק כח את ההערה הבאה: "ועוד זאה שנית עשיתי לו שבכל השבטים לא בהרתי לי לכהן אלא מזרע בית אביך".
20. אילו תפקידי כהונה נזכרים בפסוק כח?
21. על-ידי מי נאמר הביטוי "כי-מכבדי אכבד ובוזי יקלו" (ל)? במה מפליא אותך ניסוחו?
- איזה פתרון לתמיהה מציע רש"י בדבריו הקצרים: "מאליהם, משאסתלק מהם".
- רד"ק מסביר את הכתוב בדברי האגדה הבאים: "מצינו שהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו". עיין בספר בראשית יב.ג.
22. לביאורו בפסוק לב מעיר רש"י שלפנינו "מידה כנגד מידה". נמק את דבריו.
23. כיצד רומז איש האלהים בדבריו על מלך שימליך בישראל?
24. השווה את הכתוב בפסוקים לג'לו למה שמסופר במל"א ב.כו-כז.
25. איזה אות נתן איש האלהים כסימן לקיום נבואתו בעתיד הרחוק?

פרק ג

1. כיצד מסביר המקרא את העובדה ששמואל לא הבין שה' קורא לו? (הן דעתך: בכל ספר שופטים תמצא את הכינוי 'נביא' רק פעם אחת, בפרק ג, פסוק ח).
 2. מדוע צריך הכתוב לספר "ועיניו החלו כהות לא יוכל לראות" (ב)?
 3. המפרשים מתקשים למה נכתב הביטוי "זגר אלהים טרם יכבה" (ג).
- [א] ר' יוסף קרא: "שאלו היה הנגר כבה כבר שקרא לו הדיבור, לא היה קם שמואל והולך אל עלי ואומר לו 'הנני כי-קראת לי', אלא יהא סבור שיעמוד לפניו שום אדם וקורא; שאלו היה מכיר בו יהיה משיבו במקומו שהוא שוכב שם, מי אתה קראת לי, אבל נר אלהים לא היה כבה עדיין וכשקראו הקדוש"

ברוך-הוא. ראה שמואל ואין שם איש בבית כי אם עלי ששוכב בטקומו. ועל מי יעלה על לבו שקוראו, כי אם עלי שהיה שוכב בבית... ואל תפרש 'גר' אלהים טרם יכבה', בהיכל ה' — אינו כבה כל הלילה דכתיב יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד-בקר לפני ה' (שמות כז, כא) ואמרו רבותינו במסכת יומא(טז): 'תן לה מידתה שתהא דולקת והולכת מערב ועד בקר'."

[ב] ר ד"ק: "ובדרש אמר כי על גר הנבואה אמר, ואמרו 'זרח השמש ובא השמש' (קהלת א.ה) — עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק אחד הוא מזרח ריח שמשו של צדיק אחר; — עד שלא ישקיע שמשו של משה מזרח שמשו של יהושע, עד שלא תשקע שמשו של עלי הזרח שמשו של שמואל. וזה שאמר 'וגר אלהים טרם יכבה'."

מה נשאר קשה אחרי הסברו של ר' יוסף קרא?

כיצד מתגבר רד"ק על קושי אחר בהביאו את דברי הדרש?

4. צרף את הפסוקים ג'ד לפי הנתונים הבאים: [א] שלא יהיה מסתבר מהפסוקים כאילו שמואל, שלא היה כהן, היה שוכב בהיכל ה'. [ב] שיהיה לפנינו ציון המקום שמשם יצא קול ה'. היעזר בהערה של רד"ק שהבאנו לפרק ב פסוק י, המבארת את חילוף האותיות ב"ת במ"ם (עיין פרק ב שאלה מספר 9).
5. תאר את מהלך השיחות והרעיונות בקטע ג"י על-פי הדיוקים הבאים: [א] בפסוק ה נאמר "זירק" ובפסוק ו "וילך" וכן נאמר בפסוק ח. [ב] מדוע אומר עלי בפסוק ה "שוב שכב" ומדוע מוסיף הוא כינוי בפסוק ו באומרו: "לא-קראתי, בני, שוב שכב"? [ג] מדוע שינה שמואל מן הדברים שאמר לו עלי לענות? איזו דוגמה של "תיקון סופרים" תמצא בדברי ה' אל שמואל?
- הערה: הסבר על-פי הרשימה הבאה את תיקון הסופרים במקומות נוספים במקרא: [א] כראשית יח, כב; [ב] כמדבר יב, כ; [ג] ירמיה ב, יא; [ד] זכריה ב, יב; [ה] תהלים קיב, ו; [ו] איוב ז, כ. עיין במדרש תנחומא פרשת בשלח (טז), דבור המתחיל "וברוב גאונך".
7. לבעיית הגמול בקשר לעונש הדורות בגלל עוון בני עלי:
- ר ד"ק: "ואף-על-פי שהיו בבנים זכאים, האל יתברך-שמו קורא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות, ידע כי לא יהיה בבניו עד עולם שיהיה זכאי כל כך שלא יזכור לו עוון אבותיו זה... אם יתכפר עוון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם' (יד), לפי שהיו הם כהנים ומקריבים זבח ומנחה אמר כן, כלומר, לא תועיל להם כהונתם לפני, או מפני שמעלו בזבח ומנחה, אף-על-פי שיש-תדלו בזבח ובמנחה לכפר מעלם, לא יכפר להם לעולם; ורבותינו ז"ל דרשו: 'בזבח ובמנחה הוא דלא יתכפר, אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדים ומהם אמרו אבל מתכפר בתפילה' (תלמוד בבלי, ראש השנה יח.)."
8. א בר ב נ א ל (יא): "הוקשה לי למה באה הנבואה הזאת לשמואל... הנה כבר בא אליו איש האלוקים והודיעו כל הדברים הרעים העתידים לבוא על ורעו, ומה תועלת בהישנות הקללות הייעודים ההם על-ידי שמואל?"

נסה למצוא תשובה לקושיית אברבנאל.

9. השווה את דבר ה' לשמואל אל דברי איש האלהים הנאמרים בפרק ב מבחינת התוכן ומבחינת הצורה.

10. מה בין אברבנאל לבין מלבי"ם בהסברת דברי עלי: "ה' הוא הטוב בעיניו יע" שה" (יח)?

[א] אברבנאל: "רוצה לומר, רחמן הוא והטוב יעשה ולא יעשה הרע, וכאילו היה מפייס עצמו ומתנחב לעצמו תנחומין של הבל; א"י אמר אדון הוא והכל שלו וכאשר דבר המלך שלטון מי יאמר לו מה תעשה".

[ב] מלבי"ם: "מכוונתו הפשוטה כמצדיק דין שמים, אמר גם כן, הלוא יש הבדל בין גזר-דין שאין עמו שבועה שירצה ה' שלא יתקיים הגזר רק יתבטל על-ידי תשובה ואינו טוב בעיניו, לא כן גזר-דין שיש עמו שבועה (עיין גיד) שהוא טוב בעיניו שיתקיים ולא יבטלהו בודאי יעשה ואין מזור ותעלה".

11. בעניין הקשר שבין הנאמר בפסוק כ לבין הכתוב בפרק ד,א:

[א] רד"ק: "כן עתה הוסיף להיראות לו בשילה והמראה הזאת היתה לו לצוות בני-ישראל לצאת לקראת פלשתים למלחמה וזהו שאמר 'בדבר ה' וכן אמר 'ויהי דבר שמואל לכל ישראל ויצא ישראל' (ד,א), כלומר, ציוה אותם לצאת בדבר השם ויצאו, וציוה אותם להינגף לפני פלשתים לפי שהיו ענושים וחייבים את המשפט הזה וכן במלחמת הגבעה ציוה אותם לעלות ויינגפו".

[ב] רלב"ג: "והנה זכר שכבר הוסיף ה' להיראה בשילה לשמואל, והיה דבר שמואל לכל ישראל בחיי עלי בענייני הנבואה ובזה האופן היה מנהיג אותם גם בחיי עלי, כי כבר נתפרסם להם שהוא היה נביא אמת; אחר זה סיפר כבר יצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה מעצמם ולא שאלו באלהים, עם היות אצלם אורים ותומים ונביא, איך יתנהגו בעניין המלחמה הזאת, ובסוף העניין מתו רבים מישראל וארון האלהים נלקח...".

אילו גישות שונות מתבטאות בדברי המפרשים? איזו גישה נראית בעיניך קרויה בה לפשוטו של מקרא? ומה יש לטעון בעד כל דעה על-פי המסופר אחר-כך בפרק ד?

פרק ד

1. הסבר את הטעות בלקיחת הארון למערכה על-פי דברי מלבי"ם.
מלבי"ם: "חשבו באשר בהכרח יציל את ארון עוזו וישמרהו מיד פלשתים ועל-ידי זה יינצלו וישמרו גם הם, וזה מחשבת דופי, כי ברית הארון אינו תכלית לעצמו רק בעבור ישמרו את הכתוב בו".
2. להבנת הכינוי "עברים" (ט) השווה עם המקומות הבאים וקבע על-פיהם כלל, אימתי בני-ישראל או ישראלי נקראים עברים או עברי, ואלה מקצת מן המקור-

- מות במקרא: [א] בראשית יד, יג; [ב] בראשית לט, יד; [ג] בראשית מט, ו; [ד] בראשית מא, יב; [ה] שמות א, יט; [ו] שמות ב, ו; [ז] שמות ב, יג; [ח] שמות ה, ג; שמות ט, א; [ט] יונה א, ט.
3. בפירושו לפסוק יג מעיר רלב"ג ואומר: "וזה מורה על רוב חסידותו". הוכח את נכונות הערה זו גם מפסוק יח.
4. עיין היטב בשיחה בין "הנצבות" ובין אשת פינחס. מה הם הגימוקים השונים לנתינת השם "אי-כבוד"; עמוד בעיקר על ההבדל שבין פסוק כא לבין פסוק כב. מדוע נאמר פעם "לאמר" ופעם "ותאמר"?

פ ר ק ה

1. השווה את המסופר על אליל הפלשתים בפרקנו לשופטים טז, כג-ל.
2. איזה עניין בפרקנו יכול להסביר לנו את הכתוב בצפניה א, ט?
3. מצא נימוקים לשינויים בכינוי הארון: [א] "ארון האלהים" (א); [ב] "ארון האלהים" (ב); [ג] "ארון ה'" (ג); [ד] "ארון ה'" (ד); [ה] "ארון אלהי ישראל" (ז); [ו] "ארון אלהי ישראל" (ח); [ז] "ארון האלהים" (י); [ח] "ארון אלהי ישראל" (י); [ט] "ארון אלהי ישראל" (יא); [י] "ארון ה'" (יא); [יא] "ארון אלהי ישראל" (יג); [יב] "ארון ה'" (יח); [יג] "ארון ה'" (יח).
4. באיזה סדר ובאיזה דירוג מראה הכתוב את יד-ה' השלוחה נגד הפלשתים?
5. עמוד על ההבדל בין שליחת הארון מאשדוד לגת ובין שליחתו מגת לעקרון. נסה למצוא טעם להבדל זה?
6. בפירושו לפסוק ט עומד ר' יוסף קרא על השוני בין המכות שהובאו על המצרים לעומת המכות שבאו על הפלשתים; נסה למצוא בדבריו את הקו המשותף במג-מה החינוכית מצד ההשגחה במכות מצרים ובמכות פלשתים.
- ר' יוסף קרא: "שעל מכת מהומה הוסיף להם מכת טחורים שלא כדרך שהיכה במצרים, שהרי מכות מצרים לא שימשו המכות כאחת, אלא לאחר שכבתה מכה זו התחילה מכה אחרת משמשת ובאה, אבל כאן אף-על-פי שהייתה יד-ה' מהומה גדולה בעיר, היתה כמוס להם מכת טחורים".
7. כיצד נקראים בפרקנו מנהיגי הפלשתים?
8. מה מוסיפה ההערה של רלב"ג לפסוק ג בהסברת הנסים של הארון במחנה הפלשתים?
- רלב"ג: "והנה על צד המופת עשה השם יתברך לכבודו שהפיל דגון ארצה לפני ארון ה' להעיר כי אין עוד מלבדו, ואולי חשבו הפלשתים שכבר היה זה על דרך המקרה לא מאת השם יתברך ולזה לקחו את דגון והשיבו אותו למקומו ולא השתדלו להסיר משם ארון האלהים, וביום השני מצאו דגון נופל לפני ארון ה' וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות על המפתח, רק הנשאר

מדגון היה נשאר אצל ארון ה' נופל ארצה, ולזה היו כמרי דגון נשמרים מל־דרוך על מפתן דגון. כי חשבו שיהיה המקום קדוש מצד מה שמצאו שם ראש דגון ושתי כפות ידיו; ולא הספיק לשם יתברך השפטים שעשה באלהיהם, אבל היכה האשדודים ושמש שוממים ותמהים על המכות שבאו להם בדרך שלא היו יכולים לאמר שיהיה חידוש זה המקרה להם אם לא מפני מה שהסבו אליהם ארון הא־להים.

פרק ו

1. כיצד עלינו להבין את הכתוב "ויקראו פלשתים לכהנים ולקוסמים" (ב) אחרי המסופר לנו בפרק ה.ח.יא?
2. מה בין מצודת דוד ובין רלב"ג בהסבר ה"עכברים"?
 [א] מצודת דוד: "כי העפלים היו דומים בצד מה לדמות עכברים".
 [ב] רלב"ג: "וידמה שכבר שלח השם יתברך עוד שם עכברים היו משחיתים את הארץ והתפשטה המכה הזאת בכל ערי פלשתים, ולזה אמרו להם כמריהם וקוסמיהם שיעשו להם צלמי טחורי זהב ועכברי זהב כמספר הסרנים וזהו האשם ששייבו לה' כדי שתסור ידו מעליהם".
3. מה בא ללמדנו פסוק ט על האמונה של הכהנים והקוסמים בנסים שפעל הארון בשדה הפלשתים?
4. "עגלה חדשה אחת ושתי פרות עלות אשר לא־עלה עליהם על" (ו).
 [א] רש"י: "עלות" — מיניקות, 'אשר לא עלה עליהם על' — כל זה לנסיון שאין אלו ראויות למשוך ועוד שגועות אחר בניהם, ואם יהא כוח בארון שיוליכו אותו מאליהם נדע שהוא עשה לנו".
 [ב] רד"ק "חדשה" — שלא נעשה בה מלאכה בעבר קדושת הארון, 'עלות' — מיניקות כתרגומו, ונקראו עלות על־שם הינוקים שנקראו עולים (ישעיה מט, טו; סה.כ) ועוללים (תהלים ח.ג); וציוו לקחת פרות עלות להראות המופת שלא שבו בעבור בניהם; 'אשר לא עלה עליהם על' — זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה בהם מלאכה אחרת כמו שאמרו גם־כן 'עגלה חדשה'".
 מה ההבדל בין פירושו של רש"י לזה של רד"ק?
5. השווה את פסוק ז בפרקנו לבראשית לג.יד. מה המשותף בהם מבחינת שימוש לשון נופל על לשון?
6. מה המשותף בין "וישרנה" (יב) ובין "ויחמנה" (בראשית ל.לח) מבחינת הצורה הדקדוקית?
7. מה מדגיש הכתוב בהוספת המלים "וסרני פלשתים הלכיים אחרים" (יב)?
8. דעות שונות נאמרו על סיבת התטא של אנשי בית שמש. בדוק את הסברות השונות ומצא באיזו מידה הן מסתמכות על לשון הפסוק. ציין איזו מהן מתקבלת ביותר.

[א] תלמוד בבלי, סוטה לה.: "חד אמר קוצרין ומשתחויים היו (רש"י: לא ביטלו ממלאכתן לכבדו, והאי ראו' לשון בזיון כמו 'אל תראוני שאני שחרחורת' (שיר השירים א.ו); וחד אמר מילי נמי אמור (= גם מלים אמרו): מאן אמריך דאימריית ומאן אתא עלך דאיפייסת" (רש"י: "מי הכעיסך כש- כעסת ולא היצלת את עצמך מן השבייה, ועתה מי מפייסך כשנתפייסת לבוא מאליד").

הערה: מצא נימוק לסברה של הגמרא !.

[ב] ר' יוסף קראו: "ראו שהיה מגולה ולא אחד מדן היה נותן לב להביא בגד כליל לכסותו".

[ג] רד"ק: "עד שמרוב שמחה פרצו לראוה בארון ופתחו וראו מה שבתוכו לפיכך נענשו כמו שכתוב 'ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו' (במדבר ד.כ) (ביאורו לפסוק יג)). "והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו וראו מה שבתוכו לפיכך אמר 'בארון' ולא אמר ארון" (ביאורו לפסוק יט).

[ד] מלבי"ם: "ראיה שאחריו בי"ת מורה על השגחה והפלאה בדבר וההש- כלה במהותו, כמו 'וירא בסבלותם' (שמות ב.יא) ובא לרוב על עניינים הגיו- ניים, 'ואל-אראה ברעתי' (במדבר יא.טו), 'וראה בטוב ירושלים' (תהלים קכח.ה). ורוצה לומר, שהביטו בו יותר מן הראוי ממיעוט היראה והכבוד".

9. השווה את עצת הכהנים והקוסמים (ד"ה) לביצועה (יו"ח).

10. כיצד הבין תרגום יונהן את הביטוי "אבל הגדולה" (יח) בתרגומו "אבנא רבתא"? השווה עם פרק ו פסוק יט.

11. "ויך באנשי בית-שמש כי ראו בארון ה' ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש" (יט).

הלשון וגם המספר הגדול תמוהים. ראה את ההצעות הבאות ליישוב הקושי ומצא את היתרונות והמגרעות בכל אחת מהן:

[א] תרגום יונתן: "וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא".

[ב] תלמוד בבלי, סוטה לה.: "חד אמר שבעים איש היו וכל אחד אחד שקול כחמשים אלף וחד אמר חמשים אלף היו וכל אחד ואחד שקול כשבעים סנהדרין".

[ג] אברבנאל: "ויקשה עוד למה אמר 'שבעים איש חמשים אלף איש' והיה ראוי שיאמר חמשים אלף ושבעים איש, ואיך במקום קטן כזה מתו אנשים רבים כל כך, והוא נפלא מאוד. והנכון אצלי, שלא מתו באנשי בית שמש כי אם שבעים איש לבד... ואמנם החמישים אלף איש שזכר הוא מספר ההרר- גים אשר מתו בסיבת הארון אם בערי הפלשתים ואם בבית-שמש שהיו כולם חמשים אלף איש, וראה הכתוב להודיע זה כאן לפי שהשלים בזה סיפור ענין הפלשתים וביאת הארון, והשלים להודיע פלאות הארון וכל המתים

שמואל א פרק ז

שמתו בסיבתו; ויהי בי"ת — באנשי בית שמש, שימש מקום עם כמו 'ברכבו ובפרשיו' (שמות יד.ט). ... ויהיה גזירת הכתוב (היינו, מבנהו) במה שאמר חמשים אלף איש, יאמר: 'ויך באנשי בית שמש, רוצה לומר, היכה עם אנשי בית שמש, היתה ההכאה כולה חמשים אלף איש, כי היתה ההכאה מה-פלשתים שזכר למעלה ועם אנשי בית שמש שגם כן מתו בסיבת הארון, היו כולם חמשים אלף איש. הוא פירוש מחזור מאד להינצל מרוב הספקות האלה".

[ד] מלבי"ם, פירוש דברי חז"ל בסוטה לה: "נראה שכלל הקיבוץ שם היה חמשים אלף איש ומתו מהם שבעים איש. ושיעורו: ויך שבעים איש מחמשים אלף איש; כי מ"ם היחס נופל פעמים הרבה, כמו אלחנן בן דודו בית לחם (שמ"ב כג.כד) וכדומה, ותסר מ"ם היחס להורות שכולם נצטערו על מיתת אחיהם ונדמה להם כאילו נוגעו כולם".

פרק ז

1. כמה זמן שהה הארון בשדה פלשתים (עיין בפרק ו) וכמה זמן שהה בקרית יערים?
2. מדוע אין רש"י רואה בחלק הראשון של פסוק ב את הסיבה למסופר בחלקו השני אלא מוסיף הסבר זה?
רש"י: "זראו הפורענות שבא עליהם בעוון בית עלי ואת הגבורה שעשה הקדוש-ברוך-הוא בפלשתים".
3. אילו שלושה פירושים מביא רש"י לפועל "נהה" (ב)? באיזה מובן משתמשים היום בעברית המדוברת בפועל "נהה" ובשם עצם "נהיה"?
רש"י: "ויגהו" לשון המשכה הוא ולשון ארמי וכן ולא נה בהם' (יחזקאל ז.יא) — אין בהם תועלת למושכם אל הטוב. ומנחם חיברו 'ויגהו' — לשון יללה, כמו 'נהי נהיה' (מיכה ב.ד) וכן 'ולא נה בהם' (יחזקאל ז.יא) ופירוש 'ויגהו אחרי ה'" — שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו אחרי ה'.
לשון אחר: 'ויגהו' כמו ויתאספו, 'ונקוו אליה כל הגויים' (ירמיה ג.יז) — מתרגמינן: 'ויתנהון למפלח בה כל עממיא'. ויהיה מזה העניין גם כן 'ולא נה בהם' כעניין שאמר 'לא מהם ולא מהמונם ולא מנה שבהם' (על-פי יחזקאל ז.יא) כלומר, ולא מקבוץ שלהם".
4. לאיזה מקום אסף שמואל את העם לתפילה? רשום לפניך את האסיפות ומסרתן לפי: [א] שופטים י, יז; יא.יא; [ב] שופטים כ.ב; [ג] שמ"א י.יז.כד.
5. מהן שתי הגישות בדברי רש"י לענין שפיכות המים?
רש"י: 'וישאבו מים וישפכו' (ה) — תירגם יונתן: 'ושפיכו לבהון בתיובתא (=בתשובה) כמים קדם (=לפני) ה'; ולפי משמעו אינו אלא סימן הכנעה. הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין".

6. ראה את הכתובים הבאים המספרים על שפיכת מים בעבודת ה': [א] שמ"ב כג,טז; [ב] מל"א יח,לד.
היודע אתה חג של גיסוך המים במקדש שנקבע על-פי מנהג נביאים?
במה דומה פרקנו למסופר בשופטים י,טז?
7. "וישפט שמואל את בני ישראל במצפה" (ו).
[א] רש"י: "בין איש לרעהו על עסקי ממון או על עסקי עבירה שעברו."
[ב] רד"ק: "שמואל העניש כל אחד לפי עונו כי שם התודו עוונותיהם."
[ג] אברבנאל: "...או שהוכיחם שם על עוונותיהם על דרך 'התשפט אתם התשפוט בן-אדם את תועבות אבתם הודיעם' (יחזקאל כד)." מה בין רש"י, רד"ק ואברבנאל בהבנת הפועל "שפט"?
8. על איזה קושי מבחינת ההלכה רוצה רלב"ג להשיב?
רלב"ג: "ואפשר שהעלה אותה על-ידי כהן כי שמואל לא היה כהן; ואפשר שהיתה הוראת שעה".
9. עבור על הפרקים א"טז בספרנו, סכם כל מה שנאמר בהם על הקרבת קרבנות ומצא את המיוחד בקרבן אשר העלה שמואל.
10. השווה את שלושת המקרים בהם עזר הקדוש-ברוך-הוא במלחמה על-ידי "מהו-מה" באויב: [א] יהושע י; [ב] שופטים ד; [ג] בפרקנו. עמוד על המיוחד ועל המשותף שבמקרים.
11. איזו תוצאה מדינית היתה לנצחון על הפלשתיים לפי דברי הכתוב?
12. כיצד מסביר רד"ק את הסיום של פסוק יג?
רד"ק: "עד אשר זקן שמואל ולא יכול לצאת ולבוא לפניהם ולסבב על עריהם ולהוכיחם כמו שעשה לפני זקנתו, ולפיכך חטאו ישראל והיתה יד-פלשתים עליהם, וזה היה להם הסיבה אשר שאלו להם מלך; ואילו לא חטאו לא היו צריכים, לפיכך היה רע בעיני ה' יתברך כששאלו להם מלך, אבל צריכים היו למלך כמו שאמר האל לשמואל כשבא אליו שאול 'כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימין ומשחהו לנגיד... והושיע את-עמי מיד פלשתיים... כי באה צעקתו אלי' (ט,טז)".
- נסה על-פי פירוש זה להבין את סמיכות העניינים של הקטע יג-יד לקטע טו-יז.
13. "אבן העזר" (יב).
- ר' יוסף קרא: "להודיע לדורות שעד אותו מקום רדפו ישראל בפלשתים ועזרם הקדוש-ברוך-הוא".
מה הוא מוסיף לנו בזה?
14. אילו ערים נזכרו בסיבוב השנתי של שמואל ומה מיחד את מקום מושבו של הנביא?
15. מה מוסיפים דברי האגדה ודברי רלב"ג לדמותו של שמואל בהערותיהם לפסוקים טו-יז?

[א] ילקוט שמעוני, שמואל קד (על-פי תלמוד בבלי, ברכות י): "אמר רבא אמר רבי יצחק: כל הרוצה ליהנות ייהנה כאלישע דכתיב 'זנשים לו שם מטה ושלחן' (מל"ב ב ד,י). וכל שאינו רוצה ליהנות אל ייהנה כשמואל שנאמר 'ותשובתו הרמתה כי-שם ביתו' (ויז). מאי 'כי שם ביתו'? אמר רבי יוהנן: כל מקום שהלך שם, ביתו עמו (רש"י (ברכות י): מסביר: 'לעיל מי-ניה (למעלה מזה) כתיב 'והלך מדי שנה בשנה וסבב בית-אל והגלגל והמצפה ושפט את-ישראל (טז) וסמך ליה 'ותשובתו הרמה כי-שם ביתו' (יז), וכי איני יודע ששם ביתו? אלא אכולהו (= על כל) מקומות דקרא דלעיל מיניה קאי (=מתייחס); שכל מקום שהיה הולך שם היה נושא כל כלי תשמישי ביתו עמו ואוהל חנייתו, שלא ליהנות מן אחרים)".

[ב] ר"ל ב"ג: "להודיע שראוי למנהיג שיעשה באופן שלא תכבד הנהגתו אל המונהגים ממנו ולזה סיפר ששמואל היה הולך מדי שנה בשנה לשפוט יש-ראל בבית-אל והגלגל והמצפה כדי שלא יכבד על המקומות הרחוקים לבוא אליו ואחר היה שב אל הרמה, כי שם ביתו, לשפוט שם כל אשר יבוא אליו".

פרק ח

1. "ויטו אחרי הבצע" (ג).
תלמוד בבלי, שבת נ ו: "כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה... אלא מה אני מקיים 'ויטו אחרי הבצע' (ג)? שלא עשו כמעשה אביהם שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם... והם לא עשו כן, אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהן ולסופריהן".
נסה למצוא כעד לדברי חז"ל אלה מתוך הפסוק.
2. נמק את הניסוחים השונים של דרישות העם למינוי מלך, בפי העם, בפי ה', ובפי הנביא: [א] "הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל-הגויים" (ה). [ב] "וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו" (ו). [ג] "ויאמר ה'... כי לא אתך מאסו כי-אתי מאסו ממלך עליהם" (ז). [ד] "וימאנו העם לשמע בקול שמואל ויאמרו: לא כי-אם-מלך יהיה עלינו, והיינו גם-אנחנו ככל-הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתינו" (יט-כ). [ה] "כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימין ומשחתו לנגיד על-עמי ישראל והושיע את-עמי מיד פלשתים כי ראיתי את-עמי כי באה צעקתו אלי" (ט,טז).
3. התמוה בתגובת ה' לדרישת העם הוא שלפנינו כעין סתירה בדברי ה': כתוב אחד אומר: "כי-אתי מאסו ממלך עליהם" (ז) וכתוב אחד אומר: "ועתה שמע בקולם" (ט).

במה דומים לבעייה של מקומנו שני העניינים הבאים: [א] במדבר כביב בהשוואה עם במדבר כב.כ; [ב] דברים א.כא-כג בהשוואה עם במדבר יג.א? עיין "בינה במקרא" עמ' 169-170.

4. כיצד רואה רלב"ג את תגובת ה' לבקשת העם?

ר ל ב " ג (יח): "... וענו העם כי על-כל-פנים הם בוחרים שיחיה להם מלך לשפטם ויימשך להם מהתועלה ממנו, שיצא לפניהם להילחם את מלחמותיהם עד שלא ימשלו עליהם האויבים באופן שהיו מושלים מקדם, כי המלך יסבב שיתקבצו כל העם להילחם עם אויביהם וזה יוסיף לישראל חוזק. ואולם כשלא היה לישראל מלך, היו האויבים נלחמים עם קצת ישראל והיו הנשארים בלתי מחזקים את ידם, ובזה האופן היו האויבים מנצחים עם היותם מעטים מיש-ראל הרבה... וכאשר ראה ה' יתברך כוונתם הסכים עמהם, היישירם בסוף העניין על-פי שמואל שיהיו נזהרים לשמור מצוות התורה, ואם לא — הנה יסופו גם הם גם מלכם".

עיין בספר שופטים פרקים יז-כ והראה שיש צורך במלך גם מבחינות אחרות נוסף על הבחינה המדינית שעליה עומד רלב"ג.

5. בתלמוד דנים החכמים אם מינוי מלך, רשות או חובה: "רבי גהוראי אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן... רבי יוסי אומר: שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה" (תלמוד בבלי, סנהדרין כ:).

מתעוררת השאלה: אם מינוי מלך מצוה וחובה מן התורה, מדוע התנגד לו שמואל ומדוע רואה גם השכינה מאיסה בכבודה בדרישת העם לקיום המצוה? והרי כמה תשובות לשאלה:

ר ש " י ל ג מ ר א (שהובאה לעיל): "לא נאמרה פרשה זו ד'שום תשים עליך מלך' משום מצוה, אלא כנגד תרעומתן — שגלוי לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר 'והיינו גם-אנחנו ככל-הגוים' שנאמר 'ואמרתה אשימה' — עתידים אתם לומר כן".

ר מ ב " מ : "שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך... מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה הקדוש-ברוך-הוא כששאלו מלך משמואל? לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה אלא מפני שקצו בשמואל הנביא" (הלכות מלכים פרק א, הלכות א"ב).

עמוד על-פי ההסברים של מלבי"ם ודוד צבי הופמן, אימתי המלוכה רצויה ואימתי היא בלתי רצויה. נסה לעמוד על ההבדל העקרוני בין שתי השיטות. מ ל ב י " מ : "ואמרת אשימה עלי מלך' (דברים יז,ד) — לרבי יהודה — ציווי, אני מצוה שתאמר אל הנביא והסנהדרין אשימה עלי מלך. דאין לפרש 'וא-מרת' היינו, אם תאמר, דהא אמר 'שום תשים', הרי מצוה לשום מלך ואם כן מצוים לאמר 'אשימה'. ומה שנענשו בימי שמואל, מפני שהקדימו על ידם

ודבר זה פירשתי היטב בפירושי לספר שמואל שם, שציווי המלך הוא רק בעת שמתנהגים כפי דרך העולם והטבע, שאז צריך שיהיה עליהם איש שינהג גם בענייני הכלל ללחום מלחמותיהם ולשפטם, אבל בימי שמואל שהיו מונגים על-ידי זכותו של שמואל בהנהגה נסיית אלהית וה' היה המלך היוצא לפניהם ללחום מלחמותיהם ויתר ענייניהם, לא היה צורך להם למלך, וכמו שכתוב 'הלוא קציר-חטים היום אקרא אל-ה' ויתן קלות ומטר ודעו וראו כי-רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול לכם מלך' (יב,יז), רוצה לומר, מאחר שאתם רואים שבחיי אתם מונהגים על-ידי ה' בהנהגה נסיית על ידי תפילתי, לא יהיה לכם לשאול מלך בחיי. רק אחר מות שמואל שאז נפסד העניין הנסיי והיתה הנהגתם בדרך הטבע, אז היו מצווים לשאול להם מלך. ועל זה אמרו חז"ל 'ששאלוהו שלא בעונתו, רוצה לומר, שבחיי שמואל לא היה הזמן לזה, וזה שאמרו 'ולמה נענשו בימי שאול? מפני שהקדימו על ידם' (מלבי"ם בפירושו לדברים יז,יד).

ר' דוד צבי הופמן: "בדרך כלל בהיסטוריה הקדומה של כל העמים — את מי בחרו למלך? את הגיבור, את הכובש, תלה, אחרי הצלחותיו, כמי שבידו נתונה בעלותה של הארץ, מחלק את אדמתה בין נאמניו. לעומת זה באה התורה ומסדרת לעם הסגולה מלוכה מיוחדת במינה. אימתי חלה מצות המלוכה? 'כי תבא אל-הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה' (דברים יז,יד) כלומר, אחרי שיתברר לך למעלה מכל ספק שה', הוא ולא אחר, מנחיל לכם את הארץ — חלה עליך החובה 'אשימה עלי מלך ככל-הגוים אשר סביבתי' (שם,שם). היינו, הם הגוים, ירימו עליהם מלכים, כדי שיבטיחו להם את שלום ארצם ובכשרונם הצבאי יכבשו וירכשו את האדמה, לא כן אתה, אתה תשים עליך המלך אחרי שתגיע אל הנחלה ואל הירושה. ומשום כך מצווה התורה בהדגשה של חיוב: 'שום תשים עליך מלך' (שם,טו)."

(ר' דוד צבי הופמן בפירושו הלועזי לדברים, מובא על-פי ההסבר הניתן בספרי "בינה במקרא" עמ. 199-200).

6. השווה את "משפט המלך" בפרקנו (יא"טו) ל"מצוות המלך" בתורה (דברים יז, יד-כ) ועמוד על ההבדל העקרוני בין שני העניינים. איזה צד של המלוכה מתואר בכל מקום?
7. שתי דעות לחז"ל באמור על המלך בפרקנו: "רבי יוסי אומר: כל האמור בפרשת מלך, מלך מותר בו, רבי יהודה אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם" (תלמוד בבלי, סנהדרין כ:).
8. איזו דעה נראית קרובה יותר לפשוטו של מקרא?
מה יהיה מובנו של המונח "משפט המלוכה" (ט), אם נשווהו למונח "משפט הכהנים" (ביג)?

פרק ט

1. מה בין רד"ק ומצודת דוד בהבנת צמד המלים "בחור יטוב" (ב) ?
[א] רד"ק: "פירוש, טוב בתואר ובמראה וכן תרגם יונתן 'עולים ושפיר' (=עלם ויפה)".
[ב] מצודת דוד: "נבחר במעשיו ויפה מראה".
 2. מה מסופר על מראהו החיצוני של שאול וכיצד מתואר אפיו? ראה גם פרק י, כב-כג. לשם נימוק התיאור עיין בישעיה לג'ז.
 3. מה הניע את רש"י להעיר את ההערה הבאה לפסוק ז: "לא היה שאול מכיר במעשיו של שמואל וסבר שישאל שכר"?
4. מה מלמדות הדוגמאות הבאות על הנוהג שעליו מדברים הפסוקים ז"ח ?
[א] מל"ב ד, מב"מד: [ב] מל"ב ה: [ג] יחזקאל יג, יט: [ד] מיכה ג, ה.
5. בפרקנו נזכרת "דרישת אלהים" (ט); היזכר בדומה לזה מספר בראשית.
6. מהו המשותף בין פסוק ט לנאמר במגילת רות ד, ז?
7. "כי לנביא היום יקרא לפנים הראה" (ט).
- [א] ר' יוסף קרא: "כשהוא אומר 'כי לנביא היום יקרא לפנים הראה' — מה שהדור הזה קורא נביא היו הדורות הראשונים קורין רואה, למדת, כשנכתב ספר זה כבר חזרו לקרוא לרואה — נביא, מכלל שספר זה לא נכתב בימי שמואל, שכשתחזור על כל המקרא לא תמצא שנקרא נביא — רואה כי אם כאן שהוא אומר 'אי-זה בית הראה' (יח), למדת שדורו של שמואל הוא נקרא 'לפנים בישראל' ודור אחרון לשמואל, ועל אותו הדור הוא אומר 'כי לנביא היום וגו'". ורבותינו זכרונם לברכה אמרו ששמואל כתב ספרו, והמאיר לארץ ישים מחשך לאור ומעקשים למישור".
- [ב] רד"ק: "קיבלו חז"ל כי שמואל הנביא כתב ספרו וזה המעשה היה בסוף ימיו... אם כן מה הוא 'לפנים' או מהו 'היום'? ייתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיה לפנים כן היה היום שכתב שמואל זה. ומה שאמר 'לפנים', אין רצונו לומר שנפסק היום, אלא רוצה לומר, כי מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו — רואה כמו שאמרו 'היש בזה הרואה'. אבל מקרוב בימי שמואל שנפרצה הנבואה ויצאו דברי הנביאים בישראל הן בתוכחות הן בעתידות, היו קוראים גם-כן לרואה — נביא, לפי שלשון נביא הוא לשון דיבור מעניק 'גיב שפתים' (ישעיה נז, יט), אף-על-פי שאינה שורש אחד, ובימי שמואל יש שהיו קוראים רואה בדברי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא; ופירוש רואה, שרואה במראה הנבואה העתידות או מה שמצוה לפי שעה להגיד...".
- בדוק כיצד מנסה רד"ק ליישב את הקושי שנבצר מן ר' יוסף קרא להתגבר עליו. עמוד גם על ההבדל העקרוני ביניהם בהבנת הביטוי 'לפנים'.

8. איזה צד מיוחד בפעולתו של שמואל מובלט על ידי שני הכתובים הבאים:
[א] ט.יג; [ב] טז.ב.ה?
9. מה בפרקנו הביא את התלמוד להגיד: "נשים דברניות הן" (תלמוד בבלי, בר-כות מח.)?
10. "זה יעצור בעמי" (יז).
ר ד"ק: [א] "זה יעצר בעמי" — ימלוך, כמו יורש עצר (שופטים יח.ז) — יורש מלוכה. ונקרא עוצר, לפי שעוצר העם, שלא ילכו ולא יעשו דבר אלא ברשותו; [ב] ויונתן תרגם: 'דין יעדי מרותא מן עמי', כלומר, יסיר המרות והממשלה מן עמי. ואמר זה בעבור פלשתים שהיו מושלים בהם, ואמר 'יעצור', כלומר, שיעצור פלשתים וימנעם מלהילחם בישראל כמו שאמר 'והושיע את-עמי מיד פלשתים' (טז).
- עמוד על היתרון שבכל אחד מן הפירושים שמביא רד"ק.
11. כיצד רומז שמואל לשאול, בפנייתו הראשונה אליו, שהוא מיועד לתפקיד גדול?

פרק י

1. "וישקהו" (א).
מדרש רבה, בראשית פרשה ע: "כל נשיקה של תיפלות בר מן תלת (= חוץ משלש): נשיקה של גדולה, נשיקה של פרקים (= התראות אחרי זמן רב), נשיקה של פרישות (= פרידה). רבי תנחומא אומר אף נשיקה של קרי-בות (= קרובי משפחה)".
בדוק במקרא ומצא אישור לחלוקת המדרש.
2. השווה את משיחת שאול לזו של דוד (טז.יג).
3. אילו שלושה אותות הבטיח שמואל לשאול כהוכחה לאמיתת משיחותו. נסה למצוא בהם הדרגה מסויימת, היינו, שקול בדעתך את הסימליות שבכל מעשה ומעשה. מדוע האותות צריכים לבוא דוקא בסדר זה ולא אחר?
4. בפסוק ב תמצא קושי גיאוגרפי וקושי ענייני. ראה במפרשים הבאים, כיצד כל אחד מהם התגבר על הקשיים האלה.
[א] ר ד"ק: "אמרו רבותינו ז"ל: היכן מצינו שנקברה רחל בצלצח בגבול בנימין, והלא לא נקברה אלא בבית לחם שנאמר 'ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה היא בית לחם' (בראשית לה.יט), ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה שנאמר 'ואתה בית-לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה' (מיכה ה.א)? אלא כך אמר לו: עכשיו שאני מדבר עמך, הנה הם עם קבורת רחל, הנה הם באים ואתה מוצא אותם בגבול בנימין בצלצח" (ילקוט שמעוני, שמואל קט).
[ב] לפשוטו של מקרא (עמ. 23-24): "לפי דעתי אפשר לפרש פסוק זה באופן משביע... לא בדרך אגדה אלא בדרך המידות שהתורה נדרשת

בהן (מידה ל"א מתוך ל"ב מדות של ר' אליעזר בר' יוסי הגלילי — 'מוקדם שהוא מאוחד בעניין'). שער הכתוב הוא כך: בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל ואמרו אליך נמצאו האתונות אשר הלכת לבקש בגבול בנימין בצלצח. אם הנביא אמר לו לשאול ביום שלפני זה שנמצאו האתונות, הרי שני האנשים יאמרו לו יותר; היכן נמצאו האתונות ושאלו דאג לו ולשלמו. בראשונה יאמרו לו המקום במובן הרחב, שבו נמצאו האתונות: בגבול בנימין, אחר כך המקום המסויים יותר: בצלצח. מקום זה בוודאי מקום קטן בלא כל חשיבות יתירה אבל היה ידוע לשאול ושני האנשים שנפגשו עמו. שאול ביקש את האתונות בצפון, מזרח ומערב, ואילו האתונות הלכו דרומית ונמצאו על יד הגבול. כמו כן אפשר לקבל, שהנביא אמר לו לשאול שיאחזו דרכו דרך קבר רחל אצל בית לחם, שבודאי היה בזמן ההוא מקום עליית רגל בישראל...".

5. כיצד משלימים זה את זה הביטויים המציינים את השינוי שיחול בשאול? [א] "וצלחה עליך רוח ה'" (ו); [ב] "ונהפכת לאיש אחר" (שם); [ג] "ויהפך-לו אלהים לב אחר" (ט).

6. "שבעת ימים תוחל עד-בואי אליך" (ח).

[א] רד"ק: "פירוש מיום הפרדי ממך בגלגל (יא, יד-טו) וזה היה אחר חידוש המלוכה, כי בחידוש המלוכה שניהם באו הגלגל יחד עם כל ישראל, ואחר שדיבר שמואל דבריו הלך לו ובחר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח לאוהליו (יג, א-ב), ומיום שנפרד שמואל משאול שם בגלגל אמר לו שיחל לו שבעה ימים עד שיבוא אליו, ושאל לא יצא מן הגלגל אלא היה שם מחידוש המלוכה עד שעת המלחמה, כמו שאמר 'ושאול עודנו בגלגל' (יג, ז), ומה שאמר לו הדבר עתה ולא המתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז שבעת ימים תוחל עד בואי אליך, מפני שעתה כשדיבר לו בדבר המלוכה רמו לו, בזה הדבר תתקיים לו המלוכה אם לאו. זו היא מצוה ראשונה שצוהו ואם יעמוד בה תתקיים בידו המלוכה ואם לאו לא תתקיים, לפיכך אמר 'והג' דעתי לך את אשר תעשה' (ח), כלומר, אז אודיע אותך מה יהיה ממלכותך".

[ב] מלבי"ם: "הגם שאמרת לך 'עשה לך אשר תמצא ירך' (יז), מכל מקום בגלגל אין לך רשות לעשות דבר בלעדי".

על אילו קשיים משיבים דברי רד"ק ומה מוסיף מלבי"ם להסברת העניין.

7. מה בין רש"י ורד"ק בהבנת הביטוי "לב אחר" (ט)?

[א] רש"י: "רוח גבורת מלכות".

[ב] רד"ק: "והוא נבואה ושררה".

8. המפרשים מתקשים ביותר בהבנת הביטוי "ומי אביהם" (יב) וכן בהוראת המונח "משל" (יב), האם הוא בא בחיוב או בשלילה.

ר' יוסף קרא: [א] "ויען איש משם ויאמר ומי אביהם" — מי אב שהו-

רישה לבנו? נבואה אינה באה לאדם ירושה 'כי-ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה' (משלי ב.ו).

[ב] ואני למדתי 'ומי אביהם' — איזה שבהם נמצא מימינו, שתשרה עליו רוח הקודש יותר משבט בנימין; לא הוא שבט שכתוב בו 'ישכן לבטח עליו חופף עליו כל-היום ובין כתפיו שכך' (דברים לג.יב)?

[ג] 'ומי אביהם' — לשון גנאי הוא, כלומר, מי הוא אביו של זה שהוא ראוי לנבואה! ? ולשון זה נראה יותר מכולם, ממה שכתוב 'על-כן היתה למשל הגם שאול בנביאים' (יב) — למדנו שלשון גנאי הוא, שאם כלשונות הראשונים שהוא לשון שבת, היאך יבוא המשל 'על-כן היתה למשל הגם שאול בנביאים' לאחר מיכן; אם נשתנה שום אדם מכמות שהיה לשבת היו קורין עליו למשל 'הגם שאול בנביאים'?

איזה מן הפירושים קרוב יותר לפשוטו של מקרא?

9. השוה את שני המעמדים שבהם נאמר "הגם שאול בנביאים": [א] ה'ה' י"ג;

[ב] י"ט-כד. עמוד על הצדדים המשותפים ועל ההבדלים שבתיאור העניינים.

10. מה מוסיפים המקומות הבאים על הקשר בין מוסיקה ובין נבואה: [א] מל"ב ג.טו; [ב] דבהי"א כה.א-ב?

11. "התיצבו לפני ה' לשבטיכם ולא לפיכם" (יט).

ר ד"ק: "התיצבו לפני ה'" — לפי שאם היה אומר להם שמואל — שאול ימלוך עליכם, היו מקנאים שאר השבטים אם לא היה נלכד על-ידי אורים ותומים". איזה קושי מיישב רד"ק בפירושו?

12. במה דומה ובמה שונה המסופר בפרקנו (יט-כא) למה שמסופר ביהושע ז.יד-יח?

13. מהי הוראת הניב, "נחבא אל-הכלים" (כב) וכיצד משתמשים בו היום בשפת הדיבור?

14. "וידבר שמואל אל-העם את משפט המלכה ויכתב בספר" (כה).

[א] ר ד"ק: "חוק המלוכה על העם כמו שכתוב למעלה" (ח.יא-יח).

[ב] אבר בנאל: "והוא (משפט המלוכה) כמו שכתב הרלב"ג הכוז אשר יש למלך על עמו והעונש הראוי למי שימרה את פיו והדברים אשר הוא חייב עליהם כמו שציותה תורה; ואין זאת הפרשה הקודמת שאמר השם יתברך לאימים ולהפחידם כי אם המשפט הצודק אשר לו".

[ג] מלבי"ם (בביאור לפרק ח.ט): 'משפט המלך' — לא אמר פה 'משפט המלוכה' כמו שאמר לקמן (י.כה), שזה מורה על הדברים המגיעים אל המלך כות מצד הדין והדת כמו שאמר 'אין רוכבין על סוסו ואין משתמשים בשר-ביטר וכדומה' (משנה, סנהדרין פרק ב, משנה ה), רק אמר 'משפט המלך' רוצה לומר, המשפט והחוק שקבעו לעצמם דרך-אלימות.

בדוק את ההצעות השונות להבנת המושג "משפט המלוכה".

15. השוה את הקריאה "יחי המלך" (כד) למקומות הבאים במקרא ורשום לפניך על

מי קראו קריאה זו ובאילו מסיבות: [א] שמ"ב טז, טז; [ב] מל"א א, לא, לד, לט; [ג] מל"ב יא, יב.

16. כיצד מסביר רד"ק את המלה "גם" (כו) ואיזה קושי הוא מיישב על-ידי כך?
 ר ד "ק: "להודיע שהלך לו לביתו כבתחילה; כיון שראה שלא היה מקובל ומרוצה לכל ישראל הלך לביתו ולא התנהג עדין כמשפט המלך".
17. מה מוסיף הסיפור שבסוף פרקנו להערכת אופיו של שאול?
 הערה: סכם את כל המסופר על שאול עד כה להשלכת הערכה זו.

פרק יא

1. מה ידוע על אנשי יבש גלעד מתוך המסופר עליהם בסוף ספר שופטים?
 2. באילו שתי צורות מתאר הפסוק את תגובות שאול על דברי העם המספר לו על הגורל הצפוי ליושבי יבש גלעד?
 3. מה ראה ר ד "ק להוסיף לפסוק ז את הדברים הבאים: "לפי שלא קיבלו אותו כולם למלך אמר 'ואחרי שמואל' — מי שלא ירצה לצאת אחרי, יצא אחרי שמואל, כדי שיהיו זריזים בדבר"?
 4. את הביטוי "פחד-ה'" (ז) מסביר א בר ב נ א ל בדברים הבאים: "שלא פחדו שיעשה כן שאול לבקרום כי לא היה מוחזק אצלם על כך, אבל פחדו אל ה' ולכן יצאו למלחמה".
 לאיזו הוראה אחרת של הניב "פחד-ה'" תגיע מתוך השוואה עם המקורות הבאים: [א] שמ"א יד, טו; [ב] שמ"א כו, יב; [ג] תהלים פ"א; [ד] תהלים לו, ז; [ה] ירמיה ב, לא; [ו] על פי "אדרת אליהו" של הגאון מוילנא דברים כא, כג. עיין גם בחוברת שמ"א פרק כו שאלה 7.
 5. מה אנו לומדים מהמפקד (ח) על ליכודו של העם בתקופה ההיא? השוה עם שמ"ב כד, א, ט. הפש כתובים נוספים המאשרים מציאות זו.
 6. מה מלמדנו פסוק יא על דרכי המלחמה של שאול?
 7. מה מלמדת אותנו תשובת שאול לדברי העם "תנו האנשים ונמיתם" (יב)?
 8. כיצד מנמק רד"ק את הצורך בחידוש המלוכה בגלגל?
 ר ד "ק: "לפי שבפעם הראשונה מקצתם בזהו ואמרו מה-יושיענו זה' (יכו), עכשיו נתרצו כולם מפני התשועה שבאה על-ידו במלחמת נחש. ואמר שמואל לחדש את המלוכה בגלגל לכבוד הארון ואתל מועד, שהיו שם מתחילה כש-באו לארץ לפיכך היו מכבדים אותו המקום אף-על-פי שעתה לא היה שם, כי בנוב היה".

פרק יב

1. שער מדוע בפסוק א הפנייה היא: "אל-כל-ישראל" ואילו בכל שאר המקומות הפנייה היא "אל-העם" (פסוקים ו,כ)?
 2. השווה את מרירות לבו של שמואל (ג-ה) למצב דומה בחיי משה (במדבר טז,טו).
 3. אילו אישים ומאורעות מתולדות ישראל מזכיר שמואל בדברי תוכחתו לעם?
 4. בעניין הזכרת שופטים מסוימים בלבד ישלא לפי הסדר הכרונולוגי.
- [א] ר ש"י: (יא) ; "הרי שלושה קלי עולם עם שלושה חמורי עולם, משה ואהרן ושמואל, לומר לך, הקל בדורו כחמור בדורו. כל בית-דין המתמנה על הדור, צריך לילך אחריו כאילו הוא אביר שבאבירים".
- [ב] ר ל ב"ג: "וידמה שלא זכר אלה הארבעה כי אם לבאר להם שמרוב חסדי השם יתברך היה שהושיע את ישראל מאויביהם; פעם על-יד הבלתי שלי-מים מאד, אף-על-פי שלא היו ראויים לזה כצד עצמם כמו העניין בירובעל ויפתח, כי ירובעל היה עובד עבודת אלילים כשקרא השם אליו להושיע את ישראל ויפתח גם כן לא ראינו לו מעלה כי אם בגבורה; ופעם הושיעם על-יד השלימים מאד כמו העניין בדרך ושמואל. וזה, כי בדרך שהוא שמשון מצאנו לו מהשלימות שכבר עשה השם יתברך מופת על-ידו, וכאשר קרא אל ה' — ענהו, וזה הורה על שלימותו והיותו באופן מה במדרגת הנביאים כי המופתים לא יעשה השם יתברך רק על-ידי הראוי... ואולם שלימות שמואל הוא מבואר מאד".
- במה שונה הערכת רש"י מזו של רלב"ג?
 5. במה שונה הנס שעשה שמואל משאר הנסים הידועים לנו מן התנ"ך?
 6. מהי המטרה שרצה שמואל להשיג בתוכחתו?
 7. מהו הקושי בהבנת פסוק יב וכיצד מיישבו אברבנאל?
- א ב ר ב נ א ל: "הנה המאמר הזה (כלומר הפסוק הזה) אצלי הוא תוכחה אחרת, ורצה לומר שהאנשים מטבעם יוסיפו לחטוא אבל בבוא עליהם צרה וצוקה ישובו וביקשו את ה' כמו שאמר 'ביום צרתי אקראך (תהלים פו,ז) וישראל לא היו כן, כי עם היות שראו שאחרי ששאלו מלך מיד בא נחש מלך בני-עמון עליהם (והיה זה להם עונש בקשתם), הנה הם לא חזרו בתשובה ולא נתחרטו מכל אשר שאלו; אבל גם אחרי העונש וההתראה ההיא שעשה השם יתברך בהם בביאת נחש מלך בני-עמון לנקר עיניהם, הוסיפו לחטוא ואמרו לשמואל 'לא כי מלך ימלוך עלינו'".
8. לכינוי המיוחד לעבודה זרה, "תהו" (כא), השווה את הכתובים הבאים וציין במה הם מוסיפים בירור למקומנו: [א] ישעיה מא,כט; [ב] ישעיה מד,ט.
 9. מה הן שתי האפשרויות בהסברת הפועל "הואיל" (כב): [א] על-פי שופטים א,כו; [ב] על-פי שמ"א יד,כד? מה ההבדל ביניהן?

10. איפה עוד מצאנו את שמואל מתפלל? ראה בירמיה סו.א.
11. מהי תרומתו של פרקנו לבירור בעיית המלוכה?

פרק יג

1. "בן-שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על-ישראל" (א).
בדוק את הפירושים המוצעים לביאור פסוק סתום זה וציין את יתרונותיהם:
[א] תרגום יונתן: "כבר שנא דלית ביה חובין כן שאול כד מלך ותרתין שנין מלך על ישראל" (= כבן שנה, היינו, ללא חטא, היה שאול כשהתחיל למלוך, ושנתיים מלך על ישראל).
[ב] רש"י: "בשנה ראשונה שהומלך בה, והוא מלך שתי שנים, ובשנה ראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים".
[ג] רלב"ג: "והנכון בעיני לפי הפשט שיהיה הרצון (כלומר, הכוונה) בזה, שכבר עבר שנה אחת מעת הימשחו עד העת שמלך שחידשו המלוכה בגלגל, והוא כשמלך השתי שנים על ישראל וסיפר כי בחר לו שלושת אלפים מישראל היותר גבורים שבהם והיו עם שאול אלפים ואלף עם יהונתן".
2. באילו מקומות היה הצבא הקבוע של שאול ומי היו מפקדיו?
3. נסה לקבוע את הוראת הביטוי "עברים" על-פי השוואה מדוייקת של המקומות הבאים: [א] יגג; [ב] יגז; [ג] ידכא; [ד] כטב. מה תרומות להבנת הביטוי ההערות של ר' יוסף קרא לפסוקנו:
[א] "זיתתבאו העם במערות ובחוחים ובסלעים (ו)... ויש בהן שעברו את הירדן ארץ גד וגלעד, כלומר, יש מהם שנתחבאו במערות ובחוחים ובסלעים ובצריחים, ויש בהן שעברו את הירדן ארץ גד וגלעד וברחו לשם".
[ב] "כלומר העברים אשר היו עם פלשתים כשהישבו אותם כשנלחמו עם ישראל וינגפו לפניהם, גם המה שבו עתה להיות עם ישראל" (פירושו לפרק יד, כא).
הערה: כבר בחוברת זו שמ"א, פרק ה, שאלה 2 ביקשנו לצרף מקומות מסויימים מן המקרא כדי להגיע לקביעת השימוש במונח "עברים". מצא איזו הוראה נוספת מקבל המונח "עברים" על-פי המקומות המצויינים בשאלה זו.
4. קרא בעיון את דברי אברבנאל להסברת חטא שאול שעליו מסופר בפרקנו וככם מהי המצוה שעליה עבר שאול ומדוע נחשב חטא זה כה חמור.
אברבנאל: "והנה בענין החטא הזה כתבו המפרשים כולם ששמואל אמר לו שיוחיל שבעת-ימים שלימים וששאל לא המתין כל השבעת-ימים, אבל ביום השביעי בבוקר בעת העלאת העולות העלה אותם, ושמואל בא מיד באותו יום השביעי ולכן אמר 'נסכלת לא שמרת את מצות ה' אלהיך' (יג); ולא היה החטא בהקריבו קרבן והוא זר (כלומר, שאול היה הדיוט ולא כהן), כי היו הכמות בזמן ההוא מותרות זר מקריב בבמת יחיד, ואני אוסיף על דבריהם,

- ששמואל אמר לשאול כאשר נמשחו שלושה דברים: האחד 'והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות ולזבחה זבחי שלמים' (יח), ובוה הודיעו שעם היות היחיד מקריב בבמה הנה באותו זמן ומקום היה הרצון האלוקי שלא יקריב כי אם שמואל; הדבר השני הוא, 'שבעת ימים תוחל עד-בואי אליך' (שם, שם), רוצה לומר, ששם בגלגל יקוה ויוחיל שבעת-ימים ולא עשה בזה הגבול בדיוק על שבעת הימים, אבל אמר 'עד-בואי אליך', רוצה לומר, שבעת-ימים או יותר, על-כל-פנים תוחיל עד בואי אליך...; הדיבור השלישי הוא 'הודעתי לך את אשר תעשה' (שם שם), רוצה לומר, שלא יסכים (= יחליט) בעצמו לעשות דבר מהמלחמה באותו מקום, כי לא הדבר כמו שיחשוב, אבל הנביא יודיעה את אשר יעשה וזה להודיעו שתהיה תשועת המלחמה היא בדרך נס... ולפי שעבר על דברי הנביא היה חייב מיתה כמו שאמר 'היו; האיש אשר לא-ישמע אל-דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו' (דברים יח, ט), כל שכן שהיה זה אליו מיעוט האמונה והנטייה ממצוות האל יתברך... ולהיות זה אליו בדיבור הראשון שדיבר אליו שמואל בשם ה' היה החטא יותר חמור כי סר מהר מהדרך אשר ציוהו ולכן אמר לו 'נסכלת לא שמרת את-מצות ה'' (יג), רוצה לומר, אתה חשבת שנתחכמת במה שעשית בזה והוא בהפך שנסכלת".
5. כיצד מתנצל שאול על חטאו הראשון? עמוד על הנימוקים השונים.
 6. אילו פרטים תמצא בפרקנו על תכסיסי מלחמה של הפלשתים ועל שלטונם בישראל? כיצד הפילו הפלשתים את פחדם על ישראל?
 7. מצא את המשותף בשני המקומות הבאים: [א] שמ"א יג, ט; [ב] מל"ב כד, יד.
 8. "ותמצא לשאול וליונתן בנו" (כב).
- [א] ר' יוסף קראו: "זה מן הדברים שמשברין את האוזן, שלא התמה כשאהה מגיע למטה בעניין שכתוב 'ונשא כליו ממותת אחריו' (ידיג) ותאמר: במה המיתן? לפי שהיה לו חרב".
- [ב] רד"ק: "ובדרש: מהו 'ותמצא לשאול וליונתן? אף בידם לא היה, אלא שהמלאך המציאה להם".
- על אילו קשיים עומדים שני המפרשים?

פרק יד

1. מי היה הכהן נושא האשוד בתקופת שאול?
2. מה שמות שיני הסלעים שבין מעברותיהם רצה יהונתן לעבור אל מצב פלשתים?
3. בפרקנו מופיע יהונתן בפעם הראשונה. סכם את כל הפרטים המסופרים עליו כאן וצייר על פיהם את דמותו השלימה.
4. איזו סברה הגיונית רוצה רש"י למצוא בדברי יהונתן לנערו?
רש"י: "דמו" — המתינו... 'אם-כה יאמרו דמו עד-הגיענו אליכם' (ט) —

שעתם מצלחת ולבם רם עליהם; ואמרה יאמרן עלו עלינו' (י) — פחד הקדוש-ברוך-הוא בלבם ויראים לזוז ממקומם".

5. כמה דומים דברי יהונתן (ט"י) לדברי אליעזר עבד אברהם (בראשית כד, יב-יד)?

6. עניין ניחושו של יהונתן העסיק את המפרשים ואת בעלי ההלכה. ברר מהי ההערכה של דברי יהונתן לפי השיטות השונות:

[א] תלמוד בבלי, חולין צה:: "כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש".

[ב] רמב"ם, הלכות עבודת כוכבים יא, דו: "אין מנחשין בעובד כוכבים... כיצד הוא הנחש? כגון אלה שאומרים: הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי — איני הולך למקום פלוני היום, שאם אלך אין חפציי נעשים... וכן המשים סימנים לעצמו: אם יארע לי כך וכך — אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי — לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם, וכן כל כיוצא בדברים האלו הכל אסור, וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה".

[ג] השגת הראב"ד: (על הרמב"ם הנ"ל): "אמר אברהם: זה שיבוש גדול, שהרי דבר זה מותר ומותר הוא, ואולי הטעהו הלשון שראה: 'כל נחש שאינו כאליעזר ויונתן אינו נחש' והוא סבר שלענין איסור נאמר ולא היא, אלא הכי קאמר (= זהו פירושו של המאמר 'אינו נחש') — אינו ראוי לסמוך, ואיך חשב על צדיקים כמיתם עבירה זו ואי הוי אינהו, מפקי פולסי דנורא לאפיה (ולו הם היו באותה שעה, היו מייסרים אותו במכות של אש)".

[ד] כסף משנה (ר' יוסף קארו) על הרמב"ם הנ"ל: "... וכך נראה לי בתירוצן של דברים, שהנחש שאסרה תורה הוא התולה את מעשיו בסימן שאין הסברה נותנת שיהא גורם תועלת לדבר או נזק, כגון פיתו נפלה לו מידו או צבי הפסיק לו בדרך, שאלו וכיוצא בהן הם מדרכי האמורי; אבל הלוקח סימנים בדבר שהסברא מכרעת שהם מורים תועלת הדבר או ניזקו — אין זה נחש אלא מנהגו של עולם, ואליעזר ויהונתן בכיוצא בזה תלו מעשיהם, שאליעזר ידע היה שלא היו מזווגין אשה ליצחק אלא הוגנת לו, לפיכך לקח סימן לעצמו, שאם תהא כל כך נאה במעשיה ושלמה במידותיה, עד שכשיאמר לה 'הגמיאיני נא מעט-מים' תשיבהו ברוח נדיבה 'גם-גמליך אשקה' — אותה הוא שהיזמינו מן השמים ליצחק, וכן יהונתן שביקש להכות במחנה פלשתים הוא ונושא כליו בלבד, לקח סימן זה, שאם יאמרו אליו 'עלו עלינו' — הא נראה שהם יראים ממארב, ובכיוצא בזה בטח יהונתן בגבורהו שהוא ונושא כליו יפגעו בהם, שכן מנהגו של עולם ששניים או שלשה אבירי-לב יניסו הרבה מן המופחדים; ואם יאמרו 'דמו עדי-הגיעונו אליכם' — ייראה מדבריהם שאינם מתפחדים".

[ה] רד"ק: "זה שאמר יהונתן לאות ולסימן אמר, כמו שאמר 'זה לנו האות'

- (י); כי אם יאמרו 'עלו עלינו' (ו) — פיהם הכשילם כי אנחנו נעלה והם ירדו; וזה אינו נחש האסור, ואם היה אסור לא היה הקדוש-ברוך-הוא עוורו בהליכה ההיא, אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברים ישמע אדם ויחזק לבו כי הם סימן ואות על המעשה".
- [ו] ספורנו בראשית כד, ט: "התפלל שיהיה כך, לא שסמך על נחש, וכן היה ביהונתן בן שאול".
7. מה בין שני הפירושים של רד"ק לביטוי "ויעל יונתן על-ידיו ועל-רגליו" (יג)? רד"ק: "אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו לבד וסמך גם בידיו... ויש מפרשים על ידיו ורגליו על דרך משל, כלומר, בכל כוחו עלה עליהם".
8. מה מאלץ את ר' יוסף קרא להוסיף הערה זו אחר הפסוקים יזכ: "ואף כאן לא שמר הבטחתו"? מה, איפוא, נלמד גם מכאן להבנת אופיו של שאול? מצא את הנימוק להנהגתו המוזרה.
9. הפועל "נגש" (כד) אינו יכול להתפרש במובנו הרגיל — נגישה, לחיצה על-ידי האויב, בדוק את הפירושים המוצעים להוראה המיוחדת של הפעל.
[א] רש"י: "היו אצים ונגשים להילחם בפלשתים".
[ב] רד"ק: "נדחק, כלומר, שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה".
- עמוד על ההבדל בין הנאמר בפסוק זה ובין הכתוב בפרק יגו.
10. מה היתה מגמת שאול בהשביעו את העם שלא לאכול, דתית או צבאית?
11. כיצד העריך יהונתן את השבעת אביו?
12. כדי להבין את עניין "אכילה על הדם" (לב-לד) בפרקנו מובאים בזה סיכום השיטות שמביא אברבנאל וכן דברי רמב"ן; קרא אותם וענה על השאלות הבאות:
[א] על מה (בלשון הפסוק) מסתמכת כל שיטה ושיטה? [ב] איזו מן הדעות נראית לך כפשוטו של מקרא?
- אברבנאל: "ויעט העם אל השלל" (לב): זכר שלקח העם והסיר מהשלל צאן ובקר וישחטו ארצה ויאכלו על הדם, ושהגידו לשאול הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם, ויאמר אליהם: 'בגדתם גלו-אלי היום אבן גדולה', ואמר שאול לעבדיו 'פצו בעם', רוצה לומר, שיעברו בתוף המחנה ויכריזו 'הגישו אלי איש שורו ואיש שיהו ושחטתם בזה ואכלתם ולא תחטאו לה'. והנה ענין החטא והבגידה הזאת מה הוא ומה הנרצה (המכוון) באמרו לאכול על הדם ובאיזה זמן נעשה זה? הנה חכמינו ז"ל (ובחים קכ). אמרו שחטאו בשחיטת קדשים, שהיו מקדישים שלמים ואוכלים לפני זריקת-דם, וזהו שאמר 'ויאכל העם על הדם'. שהיו אוכלין קדשים ועדין דם במזרק, ושלכן צוה על האבן הגדולה כדי לזרוק עליה דם הקטר חלבים.
- רש"י כתב שאמר צאן ובקר — פירושו, צאן ובני-בקר ושהיו אוכלים ושוחטים אותו ואת בנו ביום אחד (ראה ויקרא כב, כח) ולכן קראם חוטאים.

וְרִד־קָ כֵּתֵב שֶׁהִיא הַחֲטָא, שֶׁלְהִיּוֹתֶם רַעֲבִים הִיוּ שׁוֹחֲטִים בְּאֶרֶץ וְלֹא הָיָה הַדָּם נִיגַר וּמִתְמַצָּה יִפֶּה, וְהִיא נִבְלָעַ בְּבֶשֶׂר וּלְפִי שׁוֹהַ סִּבֵּב הִיּוֹתֶם שׁוֹחֲטִים אֶרְצָה לַכֶּךָ צִיּוֹת שְׂאוֹל לְגִלּוֹל אֲבֵן גְּדוֹלָה וּלְשַׁחוּט עֲלֶיהָ כְּדִי שִׁיְהֵא הַדָּם נִיגַר וּמִתְמַצָּה הַיֵּטֵב.

וְהִנֵּה יִקְשֶׁה לְכֹלֵם אָמְרוּ 'וַיֹּאכַל הָעַם עַל־הַדָּם' וְאָמַר 'הִנֵּה הָעַם חֲטָאִים לֵה' לְאֹכֹל עַל־הַדָּם' וַיּוֹרֶה שֶׁלֹּא הִיא הַחֲטָא בּוֹרִיקָה וְלֹא בְשַׁחֲטָם אוֹתוֹ וְאֵת כִּנּוּ וְלֹא בְשֶׁלֹּא הִיא הַבֶּשֶׂר מִתְמַצָּה מֵהַדָּם. וְלִכֵּן הַיּוֹתֶר נִרְאֶה הוּא שֶׁהַעֲנִיִּין כְּפֶשׁוּטוֹ, וְהוּא, שִׁישְׂרָאֵל לְהִיּוֹתֶם בְּמַחֲנֵה רַעֲבִים גַּם צִמְאִים הִיוּ שׁוֹחֲטִים צֹאן וּבֶקֶר, הִיוּ אוֹכְלִים שֵׁם עַל־הַדָּם, רוֹצֶה לֹמַר, אֲצִלוּ סִבֵּב, וְלְפִי שֶׁהַתּוֹרָה צִיּוֹתָ 'לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם' (וַיִּקְרָא יִטְכּוֹ), נִחְשָׁב לָהֶם לְעִוּוֹן וְהוּא שֶׁאָמַר 'לְאֹכֹל עַל הַדָּם'. וְעַם הַיּוֹת שֶׁהִיְתָה הַכּוֹוֹנָה בְּצִוּוֵי הָאֱלֹקִי לְשֶׁלֹּא יִסְתַּמְכוּ בְּאִמּוֹנוֹת הַנִּפְסָדוֹת שֶׁהִיוּ אוֹ לְאֲנָשִׁים שְׁעוֹשִׂים זֶה, וְכֹאֵן לֹא עֲשׂוּהוּ יִשְׂרָאֵל כִּי אִם בְּחַפְזוֹן וּמְרוֹצָה וּמְחוֹסֶר־כֹּל, הִנֵּה חֲשַׁשׁ שְׂאוֹל עַל הַיּוֹת הַדָּבָר מִפֶּאֶת עֲצֻמוֹ עִוּוֹן פְּלִילִי. וְלִזֶּה צִיּוֹת שִׁיגּוּלוֹ אֲבֵן גְּדוֹלָה בְּמִקּוֹם נִפְרָד, וְצִיּוֹת לְאֲנָשִׁים שִׁיפּוֹצוּ בְּעַם אֲנָה וְאֲנָה וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם שִׁיגִישׁוּ אֲלֵינוּ אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ שִׁיּוֹ וּשְׁחַטְתֶּם שִׁמָּה וְאֵן יֹאכְלוּ אוֹתוֹ בְּמִקּוֹמָם וְלֹא יִחַטְאוּ לֵה' לְאֹכְלֵ עַל הַדָּם, כִּי יִהְיֶה מִקּוֹם הַשְּׁחִיטָה רְחוֹק מִמִּקּוֹם הָאֹכִילָה וְלֹא יִמְשַׁךְ הִיּוֹתֶם שֵׁם אוֹכְלִים עַל־הַדָּם. וְאִמְנָם מִתִּי הִיָּה זֶה כּוֹלוֹ? אִיִּן סִפֵּק שֶׁלֹּא הִיָּה בְּיוֹם הַמִּלְחָמָה כִּי כּוֹלֵם שִׁמְרוּ תַעֲנִיתֶם כִּרְאוּי בְּיוֹם הַהוּא וְלֹא אֲכָלוּ כֹלֵל כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר, אֲבָל מִיָּד כְּשֶׁהַחֲשִׁיךְ הַלֵּילָה, הַתְּחִילוּ לְשַׁחוּט וְלְאֹכֹל עַל הַדָּם."

ד מ ב ג , וַיִּקְרָא יִטְכּוֹ: "וְעַל דֶּרֶךְ הַפֶּשֶׁט הוּא מִיָּן מִמִּינֵי הַכִּישׁוּף אוֹ הַקְּסָמִים, כִּי הוּא דָבָר לְמַד מֵעֲנִיִּינוֹ (כְּלוֹמַר, מִקְּבִיל לְסוֹף הַפְּסוּק: 'לֹא תִנְחָשׁוּ וְלֹא תַעֲוֹנִנוּ'). וְהִיוּ שׁוֹפְכִים הַדָּם וּמֵאֲסָפִים אוֹתוֹ בְּגוֹמָא וְהַשְּׂדִים מִתְקַבְּצִים שֵׁם, כְּפִי דַעְתָּם, וְאוֹכְלִין עַל שׁוֹלְחָנָם לְהַגִּיד לָהֶם עֲתִידוֹת, וְכֹאשֶׁר הִיוּ יִשְׂרָאֵל עִם שְׂאוֹל בְּמַחֲנֵה הַהוּא הִיוּ מִתְפַּחְדִּים מֵאֵד מִן הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא הִיָּה שְׂאוֹל עוֹשֶׂה דָבָר בְּלִתֵּי שְׂאֵלֶת אוֹרִים וְתוֹמִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר 'נִקְרְבָה הַלֵּם אֶל־הָאֱלֹהִים' (שְׁמ"א יד, לו) וְהִיוּ הָעַם שׁוֹאֲלִין בְּשָׂדִים אוֹ בְּכַשְׂפִּים לְדַעַת דְּרָכָם וּמַעֲשֵׂיהֶם וְאוֹכְלִין עַל־הַדָּם לְעֲשׂוֹת הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, וְלִכֵּךְ אָמַר הַכְּתוּב 'וַיִּגִּידוּ לְשְׂאוֹל לֵאמֹר הִנֵּה הָעַם חֲטָאִים לֵה' לְאֹכֹל עַל־הַדָּם וַיֹּאמַר בְּגִדְתֶם', לֹמַר, הִנֵּה הַשֵּׁם עֲשֶׂה לָכֶם תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה הַיּוֹם וְאַתֶּם שׁוֹאֲלִים לְלֹא אֱלֹהִים! בְּגִידָה הִיא זֹה."

13. "אוֹתוֹ הַחַל לְבַנּוֹת מִזְבַּח לֵה" (לה).

ר ל ב ג : "רְאוּי שֶׁתִּדַּע שֶׁלֹּא יִתְכַּן שֶׁנֶּאֱמַר כִּי שְׂאוֹל הַחַל לְבַנּוֹת מִזְבַּח לֵה", שֶׁהָרִי כְּמָה וְכְמָה אֲנָשִׁים בְּנוּ מִזְבַּח קוֹדֵם שְׂאוֹל כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ. וְהִנֵּרְאָה בְּעִינֵי שֶׁהַרְצוֹן (=הַכּוֹוֹנָה) בּוֹה כִּי כְּשִׁצִּיּוֹה שְׂאוֹל לְגוֹל אֲבֵן גְּדוֹלָה לְשַׁחוּט עֲלֶיהָ אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ שִׁיּוֹ, הַחַל הַעֲנִיִּין הַהוּא לְבַנּוֹת מִזְבַּח לֵה, כִּי בְּלִילָה הַהוּא לֹא בְּנָאוּ כִּי הִיָּה נִחְפָּז לְרִדּוֹף אַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים, אֲךָ הִיְתָה הָאֲבֵן הַהִיא

- התחלת הבניין ושם בנה המזבח אחר-כך להזכיר הנס שבעשה להם ולתת תודה לשם יתברך על כל אשר גמלם; או יהיה הכינוי באותו החל, שב אל האבן. ואל תתמה אם יהיה אבן פעם זכר פעם נקבה כי יש כמה רבים בלשון.
- מהם הקשיים שעמדו בפני רלב"ג וכיצד יישב אותם?
14. ממה הסיק שאול שמישהו עבר על השבועה שהשביע את העם?
15. קרא היטב את ההסבר של ר' סעדיה גאון המובא בפירוש רד"ק לפסוק מג והראה איזה קושי הוא מנסה ליישב.
- ר ד"ק: "בעבור הראות לעם כי שוגג היה (יהונתן), כי היו אומרים משוא פנים יש בדבר, כי בן-המלך עבר על החרם ולא נענש, ואילו היה אחר היה נענש. וכל העם לא היו יודעים כי לא היה שם יונתן בשעת השבועה. וכאשר לא נענה שאול באורים ותומים הוצרכו להפיל גורל על מי היה החטא ונפל על יהונתן וחקרו ודרשו ומצאו, כי לא היה שם בשעת השבועה. טענו כל העם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות."
16. רשום לפניך במי מן העמיב נלחם שאול (מז-מח) וציין מה מלמדך הסיכום הקצר הזה לעומת האריכות בכל שאר העניינים אשר מצאנו בספרנו.
17. המפרשים מתלבטים בהבנת הפועל "ירשיע" (מז). הראה כיצד גנסיים לפרשו רד"ק ומלבי"ם.
- [א] ר ד"ק: "יחריד ויבלבל: תרגומו יחיבי."
- ה ע ר ה: האותיות ש"ן בעברית ות"ו בארמית מתחלפות. השוה: עברית — שור וארמית — תור וכדומה, ולכן במקומו ירשיע כמו ירחיע.
- [ב] מ ל ב י"ם: "בכל מקום שרצה לפנות, מי שרוצה להרשיע ולהרע לישראל, לחם עמו וניצחו."
18. איזו קרבה משפחתית היתה בין שאול ובין שר צבאו אבנר?
19. נסה למצוא בפרקנו ובמל"א טז את הפתרונות להידתו הבאה של אברהם אבן עזרא:
- "ומה שם בן אשר הוא אב לאביו,
ושם אחר אשר הוא בן לאחיו."

פרק טו

1. ציין את הפרטים בפקודת שמואל לשאול על החרמת עמלק.
 2. מדוע היה מוטל דוקא על שאול להשמיד את עמלק, כיצד מנמק זאת ר' יוסף קרא ואיזה פירוש חדש ומקורי לפסוק שבתורה תמצא בדבריו?
- ר' יוסף קרא: "הדבר מוטל עליך למחות זכרו של עמלק כמו שכתוב 'כי ייד עליכס יה מלחמה לה' בעמלק' (שמות יז, טז) שפתרונו, כשישב המלך על כסא ה', הוא מלכות ישראל שנקרא כסא ה', אותה שעה מלחמה לה' "

ש מ ו א ל א פ ר ק ט ו

71

בעמלק. ומניין שכסא ה' נקרא מלכות ישראל? שהוא אומר בשלמה 'וישב שלמה על-כסא ה'' (דבהי"א כט.כג), וזהו שאומר לו שמואל בסמוך 'כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר-עשה עמלק לישראל' (ב) — שהעת והשעה נותן למחות זכרו של עמלק כעניין שנאמר 'והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל-איביך מסביב בארץ אשר ה'-אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את-זכר עמלק' (דברים כה.יט). וזה הדבר נתקיים בשאול שהניח לו המקום מכל אויביו מסביב כשם שאומר למעלה בעניין 'וילחם סביב בכל-איביו' (יד.מו) ... ובסמוך 'ויצל את-ישראל מיד שסהו' (יד.מח), לכן תלה הכתוב בשאול להחרים את עמלק'.

3. השווה את המפקד המתואר בפרקנו (ד) למפקד המתואר בפרק יא.ח.

4. 'ויפקדם בטלאים' (ד).

השווה עם שמות ליב.

רמב"ם, הלכות תמידין ומוספין פרק ד, הלכה ד: 'ולמה מונה (היינו, הכהן) המניין שהסכימו עליו על האצבעות שהוציאו, ולא היה מונה על האנשים עצמן? לפי שאסור למנות ישראל אלא על-ידי דבר אחר, שנאמר 'ויפקדם בטלאים'.

מתוך זה תובן טעותו של דוד במניין העם (שמ"ב כד.א"א).

5. כדי להבין את דרישת שאול מן הקיני לסוד מעמלק עיין במקומות הבאים וכתוב על-פיהם סיכום קצר:

[א] במדבר י, כט-לג; [ב] שופטים א.טז; [ג] שופטים ד.יא; [ד] מל"ב י, טו-טז; [ה] ירמיה פרק לה; [ו] דבהי"א ב.גה.

6. השווה את סטיית שאול מפקודת שמואל (ח"ט), לדברי התנצלותו (כ"א). מה נלמד מתוך זה בנוגע להערכת חטאו של שאול ואופיו?

7. 'והנה מציב לו יד' (יב).

[א] רש"י: 'ובונה לו מזבח'.

[ב] ר' יוסף קרא: 'הציב שם כוחו וממשלתו בשוכו מהכות את עמלק שתפס כל המלכות והניח שם את נציגו כמו 'בלכתו להציב ידו בנהר סרת' (דבהי"א יח.ג).

[ג] רד"ק: 'מכין לו שם מקום לחנות החיל ולחלוק הביזה'.

איזה פירוש תציע בהשוותך את ענייננו עם המסופר בשמ"ב יח.יח, ומה תסמל הצבת היד?

8. כיצד אפשר להסביר את המ"ם המיותרת במלה 'נמבזה', — 'וכל-המלאכה נמבזה ונמס' (ט) — על-פי השוואה עם תופעה דומה באיוב כא.כג?

9. כיצד מצליח רד"ק להבהיר את הניגוד המדומה בפסוק יז, ומה לומדים מדבריו על הנהגת המלך את העם?

רד"ק: 'לפי שאמר לו שאול 'אשר חמל העם' (טו), כלומר, העם חמל ולא

- הוא ולא רצה למנעם, אמר לו שמואל 'הלא אם-קטן אתה בעיניך' (יז). כלומר, אף-על-פי שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולמנעם הלא ראש שבטי ישראל אתה' ולפיכך משחך ה' למלך עליהם להנהיגם על הדרך הישרה ולמנעם מהעבירה ואיך הניחם אותם לעבור על דברי ה' ? לא עשו הם, אלא אתה שהיה בידך למחות ולא מחית, נראה כי רצונך וחפצך היה בדבר וחמדת השלל ותעט אליו.
10. מה מספר לנו הפסוק על תגובת שמואל להחלטת ה': "נתמתי כי המלכתי את שאול למלך" (יא) ? עיין: [א] טו,יא; [ב] טו,לה; [ג] טו,א.
- הערה: מצא כאן הוכחה כנגד הדעה שהניגוד בין שמואל ושואל מקורו בזה שקשה לו לשמואל לומר על שלטונו ואילו שואל שואף לשלטון יחיד.
11. מובאת בזה שאלתו של אברבנאל על עונשו של שואל; נסה להציע הסברים. אברבנאל: "השאלה הרביעית בעונש שואל המופלג שנענש על חטא קטן והוא אמרו 'כי מאסת את-דבר ה' וימאסך ה' מהיות מלך' (כו); והחטא הזה היה קטן מאד, אחרי שנלחם מלחמות ה' ועשה מלחמת עמלק כמו שציוה. ואף שלקח מהשלל, לא היה אותו עניין ראוי לעונש מופלג כזה שימאסהו ה' ממלוך על ישראל. והנה מצינו שדוד הרג את אוריה בחרב בני-עמון וישכב את אשתו והוא היה עוון פלילי ולא קרע השם את ממלכתו מעליו, ולמה שואל שעשה חטא נקל נענש הרבה? האם היה משוא פנים בדבר, אף שהעם גם כן חטא בזה ולמה לא נענשו ונענש שואל לבדו?"
12. השוה את תגובת שואל על דברי תוכחתו של שמואל הנביא לתגובת דוד על תוכחת נתן הנביא (שמ"ב, יב) ועמוד על ההבדל המהותי ביניהם.
13. השוה את דברי שמואל על ערך הקרבן לעומת ערכים דתיים אחרים (כב) עם הכתובים הבאים וציין את המשותף למקומנו ואת המיוחד שבו: [א] ירמיה זכ"כ,ה; [ב] הושע ו,ח; [ג] עמוס הכב"ה; [ד] תהלים נא,ח"ט.
14. להבנת הפועל "הפצר" (כג) היעזר במקום המקביל בספרנו (יג,כא).
15. מדוע אין שמואל נענה מיד לבקשתו של שואל ?
- מצא את התשובה על-פי עיון בפסוקים עצמם (פסוקים כה,ל).
16. השוה את שני הסיפורים על קריעת בגד על-ידי נביא ועמוד על ההבדל ביניהם: [א] בפרקנו, כז"ח; [ב] מל"א יא,ל"ט.
17. "וילך אליו אגג מעדנת" (לב).
- [א] רד"ק: "אגג מעדנת" — כתרגומו, מפנקא, כלומר, הלך אליו כמהלך המלכים בתענוג, כלומר, אף-על-פי שהיה קרוב למיתה, הלך אליו בתענוג ובשמחה כי בחר מותו מחייו. ויש מפרשים 'מעדנות' — קישורים, מן 'התקשר מעדנות כימה' (איוב לח,א), כלומר, בקישורים, בשלשלאות של ברזל שהיה בהן, הלך אליו. 'אכן סר מר המות' — הגיע מרירות המות, ידע כי להמיתו הביאו אותו אליו."

[ב] ר' לב"ג: "ייתכן שבא אליו בשלשלאות ובכבלי ברזל למלא(ח) מצות שמואל כדי שלא יוכל לברוח... 'ויאמר אכן סר המות' — ידמה שאגג היה ירא כשהגישוהו לפני שמואל אסור ונקשר בכבלי ברזל, וכאשר ראה שמואל והיתה צורתו מוכחת על גודל חסידותו ורחמנותו אמר. באמת סר מרירות המות, כי נפלתי ביד מי שראוי שירחם עלי. וכאשר הבין שמואל מדבריו שהוא היה חושב שיינצל על-יד שמואל, אמר לו אין העניין כן כמו שאתה חושב, אבל תדע כי מות תמות מיתה אכזרית וזה ראוי לך מידה כנגד מידה, 'כאשר שכלה נשים חרבך' כשהרגת בעליהן 'כן תשכל מנשים אמך' במותך".

במה שונים שני הפירושים? איזה מהם קרוב יותר לפשוטו של מקרא?
18. במה דומה שמואל הממית את אגג לאלהו בהר הכרמל? איזה צד מיוחד בפעולת הנביא מתגלה בשני המקרים?

פרק טז

1. "ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני" (ב).
אברבנאל: "והיה לו לבטוח בחסדי ה' כי לא-תמנו (איכה ג, כב) וכי 'שלוחי מצוה אינן ניזוקין' (פסחים ח:); ומשה עליו השלום לא אמר שהיה ירא מלכת לפני פרעה פן יהרגו בהיותו מעיז פניו להכותו מכות רבות ועצומות לפניו, והאל יתברך איך לא הוכיח את שמואל על זה ואיך לא אמר אל תירא כי אתך אני, 'הנה נתתיך היום לעיר מבצר...' (ירמיה א, יח) כמו שאמר אל ירמיהו?".

[א] במה שונה מצבו של שמואל לעומת מצבם של משה וירמיה?
[ב] נסה להשיב על תמיהת אברבנאל על-פי דברי רד"ק המובאים בשאלה 3 ושקול בדעתך אם דברי שמואל אינם מגלים התנהגות אשר אינה הולמת לנביא. עיין גם בשאלה 7.

הערה: רמב"ם, שמונה פרקים, פרק שביעי (הדן בפחיתות) אומר: "וכן מצאנו בשמואל שנתע מפני שאול".

2. מה מוסיפה ההערה הבאה של ר' יוסף קרא להבנת פסוק א?
רבי יוסף קרא: "כלומר אין אדם מתאבל אלא על דבר חשוב וראוי וכיון שמאסתיהו אינו ראוי ומעתה אין לך להתאבל עליו".

3. "עגלת בקר תקח בידך" (ב).

רד"ק: "מצאנו כי אף-על-פי שהיה מבטיח הקדוש-ברוך-הוא הנביא או הצדיק, אף-על-פי-כן הוא נשמר מלכת במקום סכנה, כמו שראינו ביעקב אבינו שהבטיחו הקדוש-ברוך-הוא בעוברו ארם נהריים ואמר לו 'והשיבתיך אל-האדמה הזאת' (בראשית כח, טו) ושם גם-כן נראה לו המלאך והבטיחו ואמר לו 'שוב אל-ארץ אבותיך ולמולדתך ואתה עמך' (שם, לא, ג) וכאשר שמע

כי עשו בא לקראתו 'ויירא יעקב מאד ויצר לו' (שם לבח); וכן דוד שהיה נמשח למלך על-פי ה' היה בורח מפני שאול, וגם גד הנביא אמר לו 'לא תשב במצודה' (שמ"א כב.ה); וכן בדברי המלחמות היו עושין תחבולות אחר הבטחת האל יתברך כמו שעשה גדעון בדבר הכדים והלפידים (שופטים ז, טז-כא), וגם פעמים היו עושין תחבולות במצות האל כמו שכתוב ביהושע בכיבוש יריחו 'הקיף את-העיר' (ו.ג); וכן ציוה לשמואל הנביא תחבולה אף-על-פי שהיה הולך במצותו והטעם כי אף-על-פי שהקדוש-ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם יראיו, ברוב הם על מנהג העולם; וכן על מנהג העולם היה לו ליעקב לירא מפני עשו, ולשמואל מפני שאול אם היה מושח מלך בחייו, והיה לו לבקש תחבולה וזו היתה שאלתו 'איך אלך'? ואמר לו הקדוש-ברוך-הוא: 'עגלת בקר תקח בידך'."

מה אתה למד מדברי רד"ק על דרכו של ה' בעשיית נסים?

4. איזו גישה שונה בתכלית מזו של הרד"ק שראינו בשאלה הקודמת מביא רד"ק בשם יש מפרשים?

רד"ק: "ויש מפרשים כי הקדוש-ברוך-הוא אמר לו כך: אני אמרתי לך שתלך בהצנע, ואתה אמרת 'שמע שאול והרגני'; עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת-בקר לעשות זבחים שלמים ביום משחך אותו למלך... ונראה מי הורג אותך!".

5. השווה את מה שנאמר כאן (ז) על אליאב אל המסופר עליו בפרק יז, כת.

6. השווה את התיאורים השונים של מראה דוד וציין את המסגרת בה ניתן התיאור: [א] טז.יב; [ב] טז.יח; [ג] יז.מב.

7. על איזו עבירה נענשו שמואל ומשה לפי המדרש הבא?

ילקוט שמעוני, שמואל קח: "רבי יהושע דסכנין, בשם רבי לוי: אמר לו הקדוש-ברוך-הוא לשמואל, אתה קורא עצמך 'רואה' (שמ"א ט, יט), אני מראך דבר שאין אתה רואה. אימתי הראהו? בשעה שאמר לו 'מלא קרנד שמן' (טז.א), 'ויאמר ה' אל-שמואל אל-תבט אל-מראהו' (טז.ז); ודכותה (=ודומה לזה) 'והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו' (דברים א.יז) — אמר לו הקדוש-ברוך-הוא למשה: אני מראה לך דבר שתלמידך יודע לשומעו ואין אתה יכול לשומעו, הדא הוא דכתיב 'ויקרב משה את-משפטן לפני ה'' (במדבר כז.ה)".

8. כיצד מבטא הפסוק את הרעיון שהאדם דן לפי הרושם התיצוני, אך ה' דן לפי הערך הפנימי?

במה נבדל לטובה בנידון זה המשיח (ישעיה יא.ג)?

9. "ותצלח רוח-ה' אל-דוד... ורוח ה' סרה מעם שאול" (יג.יד).

רד"ק: "ותצלח רוח ה' אל דוד" (יג) — כתרגומו ושרת רוח נבואה מן קדם ה' על דוד, וכן 'ורוח ה' סרה מעם שאול' (יד) — ותרגומו 'רוח

גבורה מן קדם ה' זהות (= שהיתה) עם שאול עדת (עברה) מיניה (= ממנו): וזאת רוח הגבורה העירה את דוד להרוג את הארי הדוב והפלשתי וכן רוח הקודש שנולדה בו, כי בכלל 'רוח-ה' — רוח הקודש ורוח גבורה".

כיצד מגדיר התרגום את ה"רוח" הזאת: נמק מדוע הגדרותיו שונות בכל פעם, ואיך מפרשן רד"ק?

10. אילו צדדים שונים ואפילו מנוגדים מתאחדים בתיאור אישיותו של דוד (יח) ? השווה לתיאור הנ"ל את עדות דוד על עצמו (שמ"ב כג.ב.ג).

11. כיצד מתאר הכתוב את יחסו של שאול לדוד? מה היתה עמדת דוד בחצר המלך? מה מוסיף לעניין הנידון פרק יז, פסוק טו.

פרק יז

1. מה מסופר בראשית הפרק על מקומות החנייה של ישראל ושל מחנה פלשתים?

2. איזו הוראה כפולה למושג "איש הבינים" (ד) תמצא בדברי ר' יוסף קרא? ר' יוסף קרא: "שיצא ממערכות פלשתים ועמד בין מערכות פלשתים ובין מערכות ישראל, איש הביניים, שכן דרך בעלי מלחמה כשבאין אלה לקראת אלה שולחין אחד מהם אלו לאלו לדבר ביניהם או להשלים או להודיע את רצונם להילחם ואיזה יום תהיה המלחמה, ואותו אדם נקרא איש הביניים על שם שהולך בין המערכות".

3. סכם את כל הפרטים על גלית בפרקנו, בשמ"ב כא.טו.כא ובדבה"א כד.ד.

4. במה דומה המסופר בפרקנו על "איש הבינים" למסופר בשמ"ב ביד.טו?

5. מה קרא גלית "אל מערכות ישראל" וכמה זמן המשיך בהתגרותו?

6. "זאת ערבתם תקח" (יח).

[א] ר"ש י: "זאת ערובת הצלתם ושלומם תקח באזניך ובלבבך ותגד לי, וכן תרגם יונתן 'זית טיביהון תיתי'. 'ערובתם' — לשון הצלה כמו 'ערב עבדך לטוב' (תהלים קיט.קכב). ורבותינו אמרו (שבת נו). גט כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם להפריד עירוב שבינו לבינה".

[ב] ר"ד ק: "המשכונות ששמו על הוצאותם; כי כן מנהג אנשי החיל, לפי שאין מעות מצויות במלחמה, וישי נתן לדוד מעות שיוציא בהם משכונותיהם".

[ג] ר' יוסף קרא: "תראה עם מי נתערבו; שכן דרך הולכי מלחמה אם מועטין, שמתחברין עם אחרים ונעשין לאגודה אחת וחונים ביחד ואוכלים ביחד. ואומר אני לך שתראה עם מי נתחברו ונתערבו וזהו 'זאת ערבתם תקח', פתרונו, תבין. כמו 'ותקח אזני שמץ מנהו' (איוב דיב)."

ברר איזו הוראה למלה 'ערבתם' מתאימה יותר, המוחשית או המושאלת.

7. מה מספרים במחנה על הפרס הצפוי למכה גלית? מצא שלושה פרסים.

8. להבנת המושג "חפשי בישראל" (כה), קרא את משפט המלך (שמ"א ח"א יז) הסבר, איפוא, ממה יהיה חפשי.
9. מה מספר דוד על עצמו בדבריו אל שאול (לד-לז)?
10. מדוע כתוב "ויאמר דוד" (לז) באמצע דבריו?
11. מה אמר דוד בתשובתו לקללת הפלשתי? ציין במיוחד את הלקח שייצא מנצחון דוד "לכל הארץ" בכללה ו"לכל הקהל הזה" בפרט.
12. "חמשה חלקי-אבנים" (מ).

רד"ק על-פי ילקוט שמעוני, שמואל קכז: "למה חמשה? נזחד לשמו של הקדוש-ברוך-הוא ואחד לשמו של אהרן ושלושה לשלושת האבות. אמר הקדוש-ברוך-הוא: וכי לא לפני חירף וגידף, עלי לפרוע ממנו; אמר אהרן: וכי לא גואל הדם אני, עלי לפרוע ממנו; אמרו אבות: וכי לא עלינו לפרוע ממנו. שחירף וגידף מערכות אלהים חיים וביקש לעקור בנינו ולעקור תורתם שהיא מחייתם. ופירוש, אהרן שהיה גואל הדם — דם של חפני ופינחס שהיו כהנים שהרגם גלית כמו שכתוב בתרגומו של תוספתא הכתוב למעלה".

מצא בפסוק עצמו את הרמזים שעליהם בנו חז"ל את מדרשם.

13. לאן הביא דוד את ראש הפלשתי ואיפה נשמרה חרב גלית (ראה פרק כא)?
14. "בן-מי-זה הנער אבנר" (נה).

ר' יוסף קרא: "אבל על יישוב המקרא בלא מדרשו איני יכול לעמוד, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו".

רד"ק: "כאשר ראה שאול יוצא לקראת הפלשתי בלא פחד שאל לאבנר 'בן-מי-זה הנער', כלומר, תדע אם ישי אביו היה גבור חיל שנבטח על גבורת הבן, כי אם הוא גבור בן גבור יוסיף אומץ. ואבנר לא ידע כי ישי היה זקן בימים ההם".

הראה את הקושי העצום בפסוק וכיצד מיישבו רד"ק באופן המתקבל על הדעת; הסבר אחר לעניין תמצא אם תביא בחשבון את הגילויים השונים של דמות דוד כרועה וכנער יודע נגן וכעת הוא איש מלחמה.

פרק יח

1. פרקנו מספר על ראשית הידידות שבין יהונתן ודוד, קרא את המקראות הבאים וכתוב על-פיהם סיכום קצר המבליט את המיוחד שבידידות זו עליה אמרו באבות "כל אהבה... שאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם" (פר' ה מש' טז):
- [א] יח-א-ד; [ב] כי-ב-יז; [ג] כלה-מב; [ד] כג-טו-יח; [ה] שמ"ב כא-ה.
2. איזו סימליות יש לראות במעשה יהונתן שפשט את מעילו "ומדיו ועד-חרבו ועד-קשתו ועד-חגרו" (ד) ונתנם לדוד?

- 3 מה מדגיש פסוק ו בתיתו לשאול את התואר "המלך" ?
- 4 מה מוסיפים הביאורים השונים לדברי "הנשים המשחקות" ועל אילו קשיים רוצים הם למצוא תשובות ?
- [א] ר ד "ק: "כלומר שאול היכה באלפים בפלשתים ודוד מכה בהם רבבות ; או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו, כלומר, כשמכה שאול בפלשתים מכה הוא לבדו, כאילו עמו אלפים, ודוד לבדו מכה בפלשתים מכה גדולה כאילו עמו רבבות".
- [ב] מ ל ב י "ם: "ולא היתה כוונתן להגדיל, שדוד היו לו רבבות, כי נהפך הוא — הנצחון במעט אנשים גדול יותר, רק אמרו שגודל הנצחון שניצח שאול ויונתן שהיה לו רק אלפים כנזכר למעלה על נצחון דוד שהיו עמו רבבות ישראל... אולם שאול לקח הדברים כפי פשוטם כאילו כוונו שישראל אשר עם דוד, רבים מאשר עם שאול ועל זה 'ויחר לשאול'".
5. מה מוכיחים דברי אכיש מלך גת (כא.יב) על הרושם שעשתה יציאת הנשים ?
6. "וגם בעיני עבדי שאול" (ה).
- ר' יוסף קרא: "בנוהג שבעולם אם המלך נותן גדולה וממשלה לאדם, דרכן של שאר עבדי המלך להיות מקנאין בו, אבל בדוד לא היו מקנאין בו עבדי שאול".
- על איזו שאלה עונה ר' יוסף קרא בדבריו הנ"ל.
7. קרא את הכתובים לפי הרשימה הבאה, שים לב להתפתחות היחסים בין שאול ובין דוד, השגח על הפעלים השונים: [א] ט.ז.כא; [ב] י.ח.ט; [ג] י.ח.יב; [ד] י.ח.טו; [ה] י.ח.כט.
8. "ותצלת רוח אלהים רעה אל-שאול ויתנבא בתוך-הבית" (י).
- [א] ת ר ג ו מ י ו נ ת ן: "ואשתטי".
- [ב] ר ש "י: "נביא ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים".
- [ג] א ב ר ב נ א ל: "רוצה לומר, שחשב במה שיהיה באחרית הימים, כי כל מגיד העתידות נקרא מתנבא. וראוי שתדע שיש הפרש גדול בין נביא למתנבא, כי הנביא הוא המושפע באמת מהשם יתברך והמתנבא הוא האיש המכין עצמו ומשתדל לדעת העתידות ומתבודד אליהם, וכמהו 'אלדד ומידד מתנבאים במחנה' (במדבר יא.כז), רוצה לומר, מתבודדים ומשתדלים להיות נביאים; ואם כן לא כיוון הכתוב בסאן שבא לשאול חולי ורוח רעה מאת השם ושהיה מדבר דברי שטות כדעת המתרגם. וכלל המפרשים, כי אם שהיה מחשב באותה הכוונה הרעה אשר היה לא-ל יתברך עליו יהיה מתנבא בעצמו מה שיהיה, ונושא ונותן עמו בדעתו, והיתה מחשבתו משוטטת שדוד היה באמת יורש מלכותו, ולכן בהיותו מנגן לפניו 'ושר בשרים על לב-רע' (משלי כה. כ), הטיל שאול את התנית אשר היה בידו להכות את דוד".
- כיצד מסבירים המפרשים את העניין בכללו ואת ההבדל בין 'הנבא' ל'התנבא' ?

9. עמוד על הקירבה, כביכול, בין נבואה ושגעון על-פי הרשימה הבאה: [א] מל"ב ט"א; [ב] ירמיה כט, כה-כח; [ג] הושע ט.ז.
10. השווה את שני הנסיונות של שאול לפגוע בדוד על-ידי הטלת חנית: [א] יח, י"א; [ב] יט, ט"י.
11. ענה לפי שיקול דעתך על השאלה הבאה של אברבנאל.
אברבנאל: "השאלה השלישית בנשואי דוד עם מיכל, והיא אם היה כדח המלך שהנלחם עם גלית ויכהו יתן לו המלך את בתו לאשה ויעשירו עושר גדול (יזכה), אם כן איך אחרי שהיכה דוד את גלית, לא נתן לו שאול את בתו ולא העשירו? ויצו את עבדיו שיאמרו לו הנה 'חפץ בך המלך... ועתה התחתן במלך' (כב), ואיך ביקש ממנו מאה ערלות פלשתים, ומזולת זה כבר מחוייב שאול לתת לו בתו?"

פרק יט

1. פרט את נימיקי יהונתן בהם ביקש לשכנע את אביו שלא יהרוג את דוד.
2. מה מדייק ר' יוסף קרא בדברי יהונתן (ד"ח) כדי לחזק את ההגנה על דוד?
ר' יוסף קרא: "זכי מעשיו טוב-לך מאד" (ד) — אומנותו טוב לך מאד שהוא יודע גגן ובהיות עליך רוח-ה' רעה. יקח את הכינור וניגן בידו ורווח לך... ולא עוד אלא 'זישם את-נפשו בכפו' (ה)... שאפילו דבר שאין אומנתו בכך הכנים עצמו בסכנה להושיע את ישראל ואתה ראית ושמחת".
3. מניין למלבי"ם כי כוונת שאול במלאכים אשר שלח אל בית דוד היתה זאת: "וגם חשב אולי יעמוד נגד השומרים ויהיה דמו בראשו?"
4. מה יש לנו לומר על מיכל אשר הצילה את דוד? קרא היטב את כל אותה הפרשה.
5. בפרקנו מסופר על תרפים; נסה לברר על-פי מראי המקומות הבאים מה עוד מסופר עליהם במקרא. סכם בכתב ובקצרה: [א] בראשית לא, יט-לח; [ב] שופטים פרקים יז-יח; [ג] מל"ב כג, כד; [ד] יחזקאל כא, כו; [ה] הושע ג, ד; [ו] זכריה י, ב.
6. איזה קושי רוצה אברבנאל להסיר בעניין התרפים של מיכל?
אברבנאל: "וחשבו המפרשים שהיו כתרפי לבן העשויים לניחוש או לעבודה זרה, והוא זר מאד שיימצא דבר עבודה זרה או ניחוש שגם כן מיוחד לעבודה זרה בבית דוד... ואני אחשוב שהתרפים בכלל הם כצורת אדם, מהם געשים לעבודה זרה, ומהם להוריד השפע מהעליונים, ומהם לדעת השעות מהיום, ומהם היו הנעשים על צורת אדם ידוע ודומה אליו בתוארו וצורתו, והיו עושים הנשים זה על צורת בעליהן כדי שיהיה תמיד תוארו לנגד עיניהן מרוב אהבתם אותו, ומה המין האחרון היו התרפים אשר למיכל בצורת דוד לאהבתה את דוד מאד ולא היה בהם צד עוון".

7. בקוראך את הפסוקים יחייט תמצא שפעם ראשונה נאמר "הרמחה", פעם שנייה "ניות" ופעם שלישית "ניות ברמה". מצא בדברי רד"ק הסברים ליישוב העניין. ר ד"ק: "... והיה המקום הזה הנקרא ניות בעיר הנקראת רמה, לפיכך אמר 'בניות ברמה'... או היה זה המקום חוץ לעיר הנקראת רמה קרוב לה בגבולה... והיה זה המקום, מקום לבני הנביאים שהיו יושבים שם ולומדים לפני שמואל וכן תרגם יונתן 'בית אולפנא'... רבותינו ז"ל (זבחים נד:); אמרו: 'מה ענין ניות אצל רמה? אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם', כלומר, בבית המקדש, כלומר, באיזה מקום ייבנה".
8. כמה פעמים שלח שאול מלאכים כדי לקחת את דוד ומה היו תוצאות השליחויות?
9. מה בין אברבנאל ורלב"ג בהסברת ענין המתנבאים?
- [א] אברבנאל: "וענין התנבאם כולם ולמה לא חזרו אל שאול... וענינו אצלי שראה כל אחד מהמלאכים את להקת הנביאים, רוצה לומר, קבוצם... שהיו כולם נביאים, רוצה לומר, מגידים העתיד להיות והוא שימלוך דוד על כל ישראל ושלא ישליט האלקים אל שאול להמיתו; הנה כאשר ראו זה המלאכים ושמואל היה עומד עליהם ומקיים את דבריהם התנבאו המלאכים גם כן, רוצה לומר, התחילו להתבודד ולחשוב ויתנבאו גם כן מה שיהיה, רוצה לומר, שימלוך דוד על-כל-פנים, ומפני זה נמנעו מלקחת את דוד כי לא רצו לשלוח יד במשיח ה' ולא חזרו אל שאול כי יראו את ה' ומאסו בדברי שאול".
- [ב] רלב"ג: "התמיד זה לשאול כל היום ההוא וכל הלילה כדי שיוכל דוד להמלט אז מיד שאול".
- הערה: קרא בעיון עד סוף הפרק והראה מה קשה בפירושו של אברבנאל.
10. במה דומה ההתנבאות בפרקנו להתנבאות עליה מספרת התורה במדבר פרק יא? עמוד על המשותף בשני מקרים אלה ועל המנוגד למקרה השלישי של התנבאות בפרק י?
11. אילו הצעות מביאים המפרשים הבאים לענין "פשיטת הבגד" (כד) ואיזו לדעתך ההצעה המתקבלת ביותר?
- [א] רש"י: "ויפשט גם הוא בגדיו" — בגדי מלכות ללבוש בגדי התלמידים".
- [ב] רד"ק: "ויפשט גם הוא בגדיו" — מלמד שהנביאים האחרים פשטו בגדיהם, כי 'גם הוא' — לרבות. וענין זה כי בבוא הנבואה על האדם יתבטל הרגשותיו ויפול האדם כמו שאומר בבלעם 'נפל וגלוי עינים' (במדבר כד,ד) ואמר בדניאל 'ואני הייתי נרדם על-פני ופני ארצה' (י,ט); ופעמים יקרה שיפשוט בגדיו מפני רוב ביטול הרגשותיו ומחשבותיו הנפשיות וישאר בכוה השכל לבדו".
12. על אילו תמיהות משיב מלבי"ם בפירושו לפסוק כד?
- מלב"י: "ויתנבא גם הוא לפני שמואל" במעלה יותר ממה שהתנבא בדרך

שמואל א פרק כ

(כג), וזאת שנית — שנפל ערום על פניו כל היום והלילה כי לא סר הרוח ממנו, מה שלא היה כן למלאכיו שהתנבאו רק לפרקים כברק הנוצץ ומתכסה. 'על כן יאמרו' — רוצה לומר, בזה התחזק שנית המשל שהושם בפי כולם על כל המתנבא בלא הכנה לאמר עליו 'הגם שאול בנביאים', כי הגם שגם מלאכי שאול ניבאו אחר שהיה זה רק שעה קטנה ורק לפני שמואל לא היה למשל, מה שאין כן שאול שניבא זמן ארוך, יום ולילה וגם טרם הגיע אל הנביא, לכן רק הוא היה למשל ולא זולתו".

פרק כ

1. במה שונה עתה שיחתו של יהונתן עם דוד (א"ט) משיחתם בפרק הקודם (יט, א"ז)?
2. מה אומר דוד ליהונתן לעשות כדי לברר את כוונות שאול ביחס אליו וכיצד מקבל יהונתן את המוצע (השווה פסוקים ה"ז לפסוקים יט"כג)?
3. מה מסופר בפרקנו על חגיגת ראש החודש?
השווה לשם השלמה את הכתובים הבאים וסכם על פיהם במה שונה היה ראש החודש בתקופת המקרא לעומת יום זה בימינו: [א] מל"ב ד.כג; [ב] עמוס ח.ה; [ג] ישעיה א.יד; [ד] ישעיה ס.כג.
מה תלמד מתוך הערתו של ספורנו?
- ספורנו, במדבר כח, יא: "הנה יום ראש-חדש היה מנהג לישראל שיהיה יום קדוש בצד מה, כמו שהעיד באמרו 'אשר נסתרת שם ביום המעשה' (שמ"א כ"ט), וזה יורה שלא היה יום ראש-חודש אצלם יום מעשה ולכן ייחס אותו לישראל באמרו 'ראשי חדשיכם' ולא כן כתב במועדים שלא כתב בשבת שבתכם ולא ביום בכוריכם...".
4. מהם שני הקשיים בפסוק כט, כיצד מיישבם ר' יוסף קרא?
ר' יוסף קרא: "הוא צוה-לי אחי" (כט) — ואחי ציוה לי לילך שם. 'אמלטה' — אשמט נא זה יום ראש-חדש ואראה את אחי ואשובה, וכן 'פסח המליט' (ישעיהו לא.ה) — לשון השמטה".
הערה: הסבר למה בכל זאת נבחרה כאן המלה "אמלטה" שפירושה הרגיל — בריחה.
5. "בן-נעות המרדות" (ל).
[א] רד"ק: "בן' סמוך ל'נעות' כי הוא נקוד סגול. 'נעות' אמר על אמו... הוא סמוך אל המרדות, כלומר, מאמך היה לך זה שהיא מורדת ברצוני וכמו, כן אתה מורד במה שאני רוצה, ואתה מה שאני שונא".
[ב] ר' יוסף קרא: "בן הנעות והמורד על דבר אביו — בן-נעות. אינו אומר בן פלונית, אלא כמו בן-בליעל, בן-מות, בן-חכם, שכל מינים (הצעת המהדיר: אולי יש לגרוס בנים) הללו כולם תיקון מלה הוא: בן-בליעל —

איש-בליעל; בן-מות פתרונו איש-מות; בן-חכם פתרונו איש-חכם; אף כאן בן-נעות פתרונו איש הנותן כתף סוררת ופונה עורף ולא פנים ופונה בתוכחות. מהו הקושי בפירושו של רד"ק (ופירושו הוא המקובל) ומהו היתרון בפירושו של ר"י קרא?

6. השווה את המסופר בפרקנו "ויטל שאול את-החנית עליו להכתו" (לג), למה שנאמר על השימוש בחנית בפרקים יח,יא; יט,יג. ההיתה כאן לשאול אותה כוונה כבמקרים הקודמים?

7. על מעמד הפרידה המתואר בסוף פרקנו מעיר אבר בנאל: "ואולי על זה אמר שלמה 'אהב טהר-לב חן שפתיו רעהו מלך' (משלי כב,יא)". הוכח את נכונות הנחתו על-פי כל מה שאמר יהונתן לדוד בפגישות השונות.

פרק כא

1. "פלני אלמוני" (ג).
 [א] רש"י: "שאיני חפץ להזכיר כי דבר סתר הוא".
 [ב] רד"ק: "ופירושו 'פלני אלמוני' — מקום מכוסה ונסתר; פלוני — מן 'כי יפלא ממך דבר' (דברים יז,ח) ואלמוני — מן אלם, כלומר, מקום שלא ידובר בו".

מה מוסיף רד"ק על דברי רש"י?

2. מה בפיד להשיב על שאלות רד"ק בעניין לחם הפנים?
 רד"ק: "ועוד יש לשאול אם עם אחימלך לא היה להם חול, לא היה בכל העיר לחם חול שישאל דוד מאחד מבני העיר, לתת לו לחם קודש? ואם תאמר: לא רצה דוד לגלות עצמו בעיר ובסתר בא אל אחימלך, היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחד מבני העיר להאכיל לישראל, וכי היו חוקרים לאחימלך בעבור מי מבקש אותו?"

3. להבנת המונח "לחם הפנים" (ז) השווה עם שמות מכג. ויקרא כד,ה"ט.
 4. על מהותו של הלחם אשר נתן אחימלך לדוד ישנן שתי דעות. איזו מהן קרובה יותר לפשוטו של מקרא?

[א] מלבי"ם (בעקבות רד"ק): "לפי הפשט היה בידו תרומת לחמי תודה... ודינן כקדשים קלים שנאכלים לזרים ולא לטמאים וזהו שאמר 'אם נשמרו הנערים אך מאשה'... 'ויתן לו הכהן קדש' — שהוא תרומת תודה. וביאר הטעם שלא נתן לו לחם אחר, 'כי לא-היה שם לחם (כי היתה עיר שכולה כהנים) כי אם-לחם הפנים'... והגם שהלחם שלקחו מעל השולחן קל מהלחם שעל השולחן שאין בו מעילה וכל-שכן שקל מתרומה שחייב עליו מיחה, בכל זאת לא יכול לתיתה כי אסורה לזרים".

[ב] דעת חז"ל לפי ניסוח אבר בנאל: "היותר מתישב הוא מה

- שהסכימו חז"ל במסכת מנחות (צה:) שהלחם קודש היה, לחם הפנים שהוסר ונסתלק מעל השולחן אחרי שכבר הוקטרו הבזיכין... והנה היה מותר לנו לאכלו להיותנו מסוכנים, ואין דבר עומד בפני פיקוח נפש.
5. עמוד על הפירושים המוצעים לביטוי — "נעצר לפני ה'" (ח).
 [א] מצודת דוד: "מעוכב שם להתבודד בעבודת השם".
 [ב] רד"ק: "נראה כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והלכו חבריו והוא נשאר אחריהם להתפלל או לזבוח לפיכך אמר 'נעצר'".
6. מה מלמד הכינוי "מלך הארץ" (יב) על פרסומו של דוד בגויים?
 7. כיצד הצליח דוד להימלט מן הסכנה בגת?
 8. מה מוסיפה האגדה למסופר בפרקנו על דוד אצל אכיש מלך גת?
- י ל ק ו ט ש מ ע ו נ י . ש מ ו א ל ק ל א : "ויקם דוד ויברח ביום ההוא מפני שאול" (יא). זה שאמר הכתוב 'את-הכל עשה יפה בעתו' (קהלת ג'יא)... אמר לפני הקדוש-ברוך-הוא: רבוננו-של-עולם! כל מה שעשית בעולמך יפה, חכמה יפה מן הכל חוץ מן השטות. מה הנאה בשוטה הזה? אדם מהלך בשוק וקורע בגדיו והתינוקות משחקין בו ורצין אחריו והעם משחקין עליו, זה נאה לפי-ניך? אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: על שטות אתה קורא תגר? חייך שתצטרך לו... לא עשה דוד אלא הלך אצל פלשתים — ויקם דוד ויברח ביום ההוא מפני שאול ויבא אל-אכיש, אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: דוד, אצל אכיש אתה הולך?! אתמול הרגת את גלית והלכת היום אצל אחיו וחרבו בידך ואחיו שומרי ראשו של אכיש, הרי עדיין לא נסתפגה דמו של גלית? כיון שבא אליו באו אצל אכיש ואמרו לו: נהרוג למי שהרג את אחינו! אמר להם אכיש: לא מלחמה היתה, ואילו הרג אחיכם אותה, לא במלחמה היה הורגו? ועכשיו שהרג זה, כך התנה לו אחיכם: 'אם-יוכל להלחם אתי והכני' (יז,ט). אמרו לו: אם כן עמוד מכסאך, שהמלכות לדוד! וכן הוא אומר 'הלוא-זה דוד מלך הארץ' (יב) ואנחנו עבדים לו. באותה שעה נתירא דוד... התחיל דוד להתפלל ואמר: רבון העולמים ענני בזו השעה. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: דוד, מה אתה מבקש? אמר לו תן לי מעט מאותו דבר. אמר לו: ולא אמרתי לך 'בו לדבר יחבל לו' (משלי יג,יג) והשטות אתה מבקש? עשה עצמו כשוטה הזה כותב על הדלתות: אכיש מלך גת מחוייב לי מאה רבוא ואשתו חמשים. ובתו של אכיש היתה שוטה והיתה צועקת ומשתטה בפנים ודוד צועק ומש-תטה מבחוץ. אמר להם אכיש: יודעים אתם שחסר שוטים אני שנאמר 'חסר משגעים אני' (טז). באותה שעה שמח דוד שמחה גדולה כשיצא לו השטות מתוך השמחה; הדא הוא דכתיב 'אברכה את-ה' בכל-עת' (תהלים לד,ב)."
- הערה: היזכר בראשית המזמור: "לדוד בשנותו את-טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך". רד"ק מעיר: "אבימלך הוא אכיש מלך גת ושני שמות היו לו, או היה שם כינוי לכל מלך פלשתים — אבימלך".

פרק כב

1. כמה אנשים התקבצו אל דוד בהיותו במערת-עדולם ומי היו האנשים האלה?
 2. השווה את אנשי דוד (ב) לאנשי יפתח (שופטים יא.ג).
 3. מה מלמדת אותנו השוואת מספר חיילי דוד בבורחו מגת (ב) עם מספרם בבורחו מקעילה (כג.יג)?
 4. איזה תואר ניתן לדוד בפרקנו? למה הוא מכונה דוקא בתואר זה?
 5. מדוע בחר דוד מקלט להוריו דוקא בארץ מואב?
 6. איזה רעיון מוצא אברבנאל בדברי גד אל דוד (ה)?
- אברבנאל: "וסיפר הכתוב שגד הנביא שהיה עם דוד ציוהו בדבר ה' שלא ישב במצודה וילך אל ארץ יהודה ישיהיה שם נשמר משאול וכן היה. כי בעודו שם לא ביקשו עד בואו אל קעילה שעם היותה משבט יהודה היה בסוף גבולו ורחוקה ממיודעיו. והיה זה כן לפי שהיה דוד משבט יהודה והיו בארצו אוהבים אותו רבים. גם לתת לו סימן כי ימלוך על יהודה ראשונה שבע שנים".
7. מה לדעתך רוצה הפסוק לרמוז בתיאור "וחניתו בידו" (ו)? עיין גם במקומות הבאים: יח.י; יט.ט; כ.לג.
 8. השווה את דברי דואג (ט"י) לעצם הסיפור (פרק כא) ולדברי ההגנה של אחימלך (יד"טו) וציין את ההבדלים ביניהם.
 9. מה מראה על התנגדות העם לפסק דינו של שאול על כהני גוב?
 10. מדוע מיחסת הגמרא (יומא כב.ז) את הפסוק 'אל-תהי צדיק הרבה... אל-תרשע הרבה' (קהלת ז.טז-יז) לשאול? קבע את שני המאורעות אשר באחד הוא הפריז לצד זה ובשני לצד האחר.
 11. מה לומדים על אופיו של דוד מתגובתו על הבשורה של השמדת כהני גוב?
 12. "כי-משמרת אתה עמדי" (כג).
- רבי יוסף קרא: "כמו 'והיה לכם למשמרת' (שמות יב.ו), כלומר, כי תהיה אתה שמור עמדי כנפשי".
- איך תפרש את הביטוי כפשוטו ומה מוסיף על זה ר' יוסף קרא?
13. ברר בכל מקום בפרקנו מדוע נאמר פעם "שאול" ופעם "המלך"? מדוע דוד ואחימלך אינם נקראים בשמותיהם אלא בכינויים "בן ישי" ו"בן אחיטוב"?

פרק כג

1. למה הרבה כאן דוד לשאול בה' (הרי בפרק כב הנביא הודיע לו מה לעשות)?
2. מצא בפרקנו את המקרים שבהם שאל דוד בה' וברר את ההבדלים ביניהם.
3. היזכר בכל המקרים שבהם נזכרת שאלה בה' בספר שופטים ובספר שמואל

שמואל א סרק כג

84

ועמוד על ההבדל העקרוני בין נבואה ובין שאלה בה'.

4. בפרקנו נמצאת דוגמה אחת מן עשרה "קל וחומר" שבתנ"ך המובאים במדרש רבה לבראשית. פרשה צב. ציין בכל מקום מהו ה"קל" ומה ה"חומר": [א] בראשית מדח; [ב] שמות ויב; [ג] במדבר יביד; [ד] דברים לאכו; [ה] שמ"א כגג; [ו] ירמיה יבה; [ז] שם שם; [ח] יחזקאל טוה; [ט] משלי יאלא; [י] אסתר טיב.
5. מדוע, לדעתך, היו אנשי דוד מוכנים לצאת למלחמה נגד הפלשתים אחרי ששאלו את ה' שנית?
6. "וינהג את־מקניהם" (ה).
ר ד"ק: "איך היו מקניהם במלחמה"?
נסה להשיב על שאלתו של רד"ק.
7. "נכר אותו אלהים בידי" (ז).
עיין במקראות הבאים ובאר את הפעל "נכר": [א] עובדיה איב; [ב] איוב לאג.
8. "וילכו באשר יתהלכו" (יג).
מה מובנו של ביטוי זה? ראה בדומה לו: "ואני הולך על אשר־אני הולך" (שמ"ב טו,כ); [ב] "וגורי באשר תגורי" (מל"ב ח.א).
9. "וישב דוד במדבר במצדות" (יד).
השווה לזה שופטים ו,ב, ועל־פי ההשוואה מצא את ביאור המלה.
10. לשם מה יצא יהונתן אל דוד ומה חידש כאן נוסף לכל מה שאמר בפגישות הקודמות?
11. מה מלמדת תשובת שאול לדברי הזפים (כא) על מצבו הנפשי?
12. ציין כיצד משתמשים היום בניב "אל נכון" (כג) בשפת הדיבור? איזה ציון גיאוגרפי יתברר לך בהשוותך אותו אל שמ"ב ו,ו?
13. "סלע המחלקות" (כח).
[א] ילקוט שמעוני, שמואל קלג: "אמר רבי שמעון בן גמליאל ששם חלקו הגבורים של שאול על דוד. מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא נפנה ממנו, ומהם היו אומרים מלחמת ישראל קודמת. אבל בן ישי מצוי אצלנו בכל שעה שנבקשנו".
[ב] ר' יוסף קרא: "שנחלקו ונתפרדו סיעתו של שאול ודוד איש מעל אחיר".
מהו מובנו של הניב לפי הדרש, לפי ביאורו של ר"י קרא ובאיזה מובן משתמשים בו כיום?

פרק כד

1. סכם מה ידוע לנו על "עין גדי" על-פי הכתובים הבאים: [א] יהושע טו, סב; [ב] שמ"א כד, א-ב; [ג] יחזקאל מזי; [ד] שיר השירים א, יד; [ה] דבהי"ב כ.ב.
2. למד על התנהגותו של שאול מפירושו של ר"י קרא.
רבי יוסף קרא (ד): "כשאדם צנוע נפנה, מסך הוא בבגדיו על הארץ ועושה כמין סוכה בבגדיו סביבותיו". עיין: ברכות סב.:
3. מה מאלץ את רש"י להעיר את ההערה הבאה:
רש"י: "שני המקראות הללו (ו-ז) כתובין שלא כסדרן, אלא כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל כילה דבריו ואמר שאף בכריתת המעיל נתחרט ואחר-כך חוזר לדברו הראשון ואומר שאמרו לו אנשיו: 'הנה היום וגומר' (ה). השיב להם: 'חלילה לי וגומר'".
4. למה היה צריך דוד לכרות את כנף המעיל אשר לשאול?
[א] תלמוד בבלי ברכות סב.:"אמר ר' יוסי בר' חנינא כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם, שנאמר 'והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדיים ולא יחס לו' (מל"א א.א.)".
[ב] אברבנאל: "וזכר הכתוב מחסידותו ויושר לבבו שגם הדבר הקטן ההוא מכריתת כנף מעילו נתחרט על מה שעשה אותו, שהיה בעיניו כמרים יד במלך כי חשב שמא ייחשב בו עוון בזה".
כיצד מסביר אברבנאל את "ויך לב דוד אותו" (ו) וכיצד מעמיקים כאן דברי חז"ל?
5. כיצד מצטרפים הנימוק המוסרי-הדתית עם התועלתית-המדינית בדברי ההסברה של אברבנאל למושג "משיח-ה'":
אברבנאל: "ולפי שאנשיו אמרו לו שיהרגוהו כאשר חזר עם כנף המעיל בידו, אמר חלילה לי מה' אם אעשה את הדבר הזה אשר אמרתם לאדוני למשיח ה'. רוצה לומר, משתי בחינות היה הדבר מגונה להרגו, האחד — מהיותו אדונו, וכל מי שהורג את אדונו יהיה מי שיהיה הוא מורד וקושר קשר, כמו שכתוב 'זמרי הרג אדניו' (מל"ב ט.ל.א), השני — מאשר הוא משיח ה'; ולפי שהם היו אומרים שגם דוד היה משיח ה' וששאל כבר עבר זמנו, לזה אמר דוד עוד כי משיח ה' הוא, רוצה לומר, עדיין הוא שאל משיח ה'. ואין ספק שכיוון גם כן דוד כל כך לייקר שמירת המלכים ושלא יקלו בכבודם, לפי שהיה עתיד למלוך ונתן לימוד אשר יועילהו אחר כך ולזה הרג את העמלקי שהרג את שאול (שמ"ב א.יג.טז), ולאנשים שהרגו את איש-בושת (שמ"ב ד.ח.יב); וזהו 'וישסע דוד את-אנשיו בדברים' (ז) — שגער בהם; ולפי שהם היו רוצים על כל פנים להרוג את שאול לא נתנם דוד לקום

- ולפגוע בו — והיה כל זה לדוד בסיבת חסידותו וישרותו ולהיות לכו בטוח בה' שימליכנו...".
6. דברי דוד (ט"טז).
 [א] שים לב לכינויים בהם דוד מכנה את שאול. [ב] במה רוצה דוד להוכיח את צדקתו? [ג] מה נלמד מתוך דברי דוד על אופיו?
7. בפרקנו תמצא כעין "גזירה שוה" המעמידה אותנו על משהו חשוב מבחינה רעיונית, גסה לעמוד על המכוון בה בהשוותך את אותו הפועל המופיע בפסוקים יב.כא.
8. "מרשעים יצא רשע" (יג).
 [א] תלמוד בבלי, מכות י: : "רבי שמעון בן לקיש פתח לה (לפרשת רוצחים) פתחא להאי פרשתא מהכא (מכאן) 'ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו' (שמות כא, יג), 'כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע' (יג). (רש"י: "משל הקדמוני — היא התורה שהיא משל הקדוש-ברוך-הוא שהוא קדמונו של עולם"). במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם שהרגו את הנפש, אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד, לזה אין עדים ולזה אין עדים; הקדוש-ברוך-הוא מזמינן לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונופל עליו והורגו — זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה".
- [ב] רד"ק: "או פירשו מרשעים יצא מעשה הרשע, כלומר, כמו שהם רשעים בלבם כן יעשו מעשה רשע ולבם יבחן במעשיהם וכן אני מכיר לבך כי לא תרחם עלי אם אפול בידך, אף-על-פי-כן ידי לא תהיה בך".
- [ג] ר' יוסף קרא: "אם יש אדם חייב ופושע מחבורת רשעים, יצא שיעשה בו רשעו וישיב לו גמולו".
 סכם את הפירושים המוצעים.
9. עמוד על תגובות שאול לדברי דוד (יז-כב). מה הן באות להורותנו על אופיו?
10. כיצד מסבירה האגדה הבאה את דברי שאול "הנה ידעתי" (כ)?
 ילקוט שמעוני, שמואל קלד: "אמר לו שאול: 'ידעתי כי מלוך תמלוך'. מנא ידע (= מנין ידע)? לפי שאמר לו שמואל 'קרע ה' את-ממלכות ישראל' (טו, כח), אמר לו שאול: מי הוא זה? אמר לו: איני אומר לך אלא רמו אני רומז לך מי שהוא קורע את מעילך עתיד ליטול מלכותך. וכיון שקרע את כנף מעילו ידע שאול מה שאמר לו שמואל התחיל לומר 'ועתה הנה ידעתי כי מלך תמלוך'".
11. מה מוסיף פרק זה להערכת דמותו של דוד?

פרק כה

1. מיתת שמואל נזכרת בפרקנו ובפרק כח.ג. על הזכרתה בפרקנו דנים המפרשים:
 - [א] ר ד"ק: "סיפר מיתת שמואל כי אפשר שמת שמואל בזה הפרק".
 - [ב] ר' יוסף קרא: "מה לנו להזכיר כאן מיתתו של שמואל, אלא להודיע אילו היה שמואל קיים לא היה דוד אומר למטה מן העניין 'אם-נותר לנבל עד-אור הבקר משתין בקיר' (לד), לפי שהיה מתיירא משמואל".
 - [ג] ילקוט שמעוני, שמואל קלד: "כתיב 'וימת שמואל' (א) וסמך ליה 'ואיש במעון ומעשהו בכרמל' (ב) — אמר הקדוש-ברוך-הוא: הכל צוחין וטופחים על מיתתו של צדיק והרשע הזה יושב ועושה מרויחין? ! ללמדך שבכ הכופר בגמילות חסדים כאילו כופר בעיקר".

מה ראה המדרש וכן ר"י קרא לא לפרש כרד"ק שפירושו פשוט ביותר?
2. על אילו קשיים מנסים הפירושים הבאים לענות?
 - [א] אבר בנאל: "והיה שם האיש נבל מילדותו או שקראוהו בני אדם כן על רוע תכונותיו וכילותו".
 - [ב] ד לב"ג: "והוא כלבי" (ג) — רוצה לומר, שלרוב אכזריותו היה תכונתו כתכונת הכלבים ששונאים בני מינם וינבחו להם בבואם אצלם ולא יניחום לאכול מהנמצא בבית ואף-על-פי שלא יגרע ממאכלם דבר; וזה ממה שיורה כי רוע נבל היה בענין הכילות".
 - [ג] ר ד"ק: "וכתב אדוני אבי ז"ל כי נבל, זה לא היה שמו שקראו לו אבותיו. אלא מרוב גריעות היו קוראין אותו בני אדם 'נבל'. 'והוא כלבי' — היו"ד ליחס, לפי שהיה ממשפחת כלב קראו כן... ואפשר לפרש הכ"ף לשימוש כפי הכתיב, רוצה לומר, כן היה מראה מעשיו רעים כמו שהיה לבו רע, כי יש בני אדם מעשיהם נאים ולבם רע והוא היה תוכו וברו וברו כתוכו לרעה; וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך, כי כל אדם ששואל ממנו דבר היה אומר עליו 'הוא כלבי' כמו שהייתי חושב עליו, כי ימנע שאלתי, כן היה...".
3. מה תועיל להבנת העניין בפסוק ב, ההשוואה עם יהושע טו.ג?
4. להבנת הביטוי "כה לחי" השווה את הביאורים הבאים:
 - [א] ר' יוסף קרא: "לחיים תהא פקודתך".
 - [ב] אבר בנאל (על-פי רלב"ג): "כה יהיה כל ימי חיך שתהי אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום... והיותר נכון שהוא כמו 'כעת חיה' (ברא"שית יח.ד), רוצה לומר, לשנה האחרת אמר, ואמרתם לנבל שכה יהיה לחי לשנה האחרת, שתהי; אז כלכם בשלום".

באילו הזדמנויות אנחנו משתמשים היום בברכה זו?
5. השווה את פעולת דוד לטובת נבל לפי דברי השליחים (ז) ולפי דברי הנער אל אביגיל (טו-טז).

6. "ויחגר גם דוד את־חרבו" (יג).
 ר ד"ק: "אף־על־פי שהיה די באנשים אשר עמו, אף־על־פי־כן מרוב כעסו חגר גם הוא את חרבו.
 ורבותינו ז"ל (סנהדרין לו.) למדו מזה שדיני נפשות אין מתחילין מן הגדול ובדין נפשות דן אותו עם חבריו, והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך וביזהו נבל וקראו 'עבד' הוא נסכם עמהם באחרונה, שאם היה הוא אומר דעתו בראשונה — האחרים לא היו רוצים לחלוק עליו והיו אומרים כדבריו, לפיכך לא אמר הוא דעתו אלא באחרונה זהו 'ויחגור גם דוד את חרבו'".
7. מה בין פירוש רז"ל ובין פירושו של רד"ק בתפיסת מצבו של דוד בשעה זו:
 "והוא בני־בליעל מדבר אליו" (יז).
 אבר בנאל: "ולא תחוש לדבר כלל אל נבל ולהתיעץ עמו בזה כי באמת כל־תה הרעה אל אדונינו נבל ועל כל ביתו 'והוא בן־בליעל מדבר אליו', רוצה לומר, נבל הוא בן־בליעל לשידבר אליו אדם ולהחזירו מכוונתו. וגם ייתכן לפרשו על דוד, יאמר, עם היות דוד איש ישר ותם הנה הוא מרגיש כל כך את הקלון שיהפך לבן־בליעל כשידברו אליו זה, כי יבוא עם כל חילו להשמיד להרוג ולאבד".
- איזה משני פירושו קרוב יותר לפשוטו של מקרא?
 8. למה לקחה אתה אביגיל מתנות?
 9. כיצד הצליחה אביגיל לבטל את מחשבת דוד להרוג את נבל ואת כל אשר לו?
 מצא בדבריה נימות שונות כחנופה, האשמה, פנייה אל רגש היושר שבו וכו'.
 10. נסה לנסח כללים מתי מנקדים את המלה "חיי" בפתח ומתי בצירי על־פי הרשימה הבאה: [א] בראשית מב.טו; [ב] שמ"א יד.לט.מה; [ג] שמ"א כג; [ד] שמ"א כה.כו; [ה] שמ"ב טו.כא; [ו] מל"ב ב.ב.ד.ו; [ז] מל"ב ד.ל.
 11. איזה ביטוי מתוך פסוק כט נאמר היום על המתים?
 מה פירושו במסגרת הפסוק?
 12. איזו תכונה מובלטת בתשובת אביגיל לדוד?
 13. מדוע מספרים לנו כעת (מג) שמיכל ניתנה לאיש אחר?
 14. איזה קושי מבחינת ההלכה מתעורר בנישואי מיכל לפלטי בן ליש?
 15. איזה פתרון לשאלה הקודמת מוצא המדרש?
 תלמוד בבלי, סנהדרין יט: "מה עשה (פלטי בן ליש)? נעץ חרב בינו לבינה, אמר: כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה. אמר רבי יוחנן: תוקפו של יוסף — ענוותנותו של בועז, תוקפו של בועז — ענוותנותו של פלטי בן ליש".
- הסבר את דברי ר' יוחנן.
 16. חזור על הפרק וראה מה גוסף לנו להערכת אישיותו של דוד.

פרק כו

1. קרא את הפרק בעיון: השווה את הפגישה השנייה בין שאול ודוד לראשונה (פרק כד). עמוד על ההבדלים ביניהן מבחינת המקריות שבהן ומבחינת תוכן השיחה.
2. מי ירד עם דוד אל מחנה שאול?
3. כיצד מסביר רד"ק את כפל האות ב"ת בביטוי "אכנו נא בחנית ובארץ" (ח)?
ר ד " ק : "אכנו בחנית מכה גדולה עד שאתקע החנית בארץ תחתיו".
מה, איפוא, ההבדל בהוראת האות ב"ת בשתי המלים?
5. מדוע חוזר פסוק י על "ויאמר דוד"?
6. ר ד " ק (יב): "ולא רצה שיקרב אבישי אליו שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנו".
מנין זאת לרד"ק?
7. "תרדמת ה'" (יב).
ר ד " ק : "כי תרדמת ה'" — הסמיכות הוא לאחד משני פנים או פירושו תרדמה גדולה, כי הדבר שרוצה להגדילו סומך אותו לאל יתברך כמו 'מאפליה' (ירי-מיה בלא), 'שלהבתיה' (שיר השירים ח.ו), 'כהררי-אל' (תהלים לו.ז), 'עיר גדולה לאלהים' (יונה ג.ג), 'ותהי חרדת אלהים' (שמ"א יד.טו) — או פירושו להודיע כי התרדמה היתה סיבה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם הצפחת והחנית".
- מה בין שני הפירושים אשר מציע רד"ק לניב 'תרדמת ה'? השווה גם עם מה שהבאנו בחוברת שמ"א פרק יא, שאלה 4.
8. "אחד העם" (טו).
באיזה סיפור מסיפורי האבות בתורה מופיע ביטוי זה פעם ראשונה?
9. מה בא ללמדנו השימוש בכינויים בחליפת דברים בין שאול ודוד? שאול מש-תמש שלוש פעמים בביטוי "בני" (יז, כא, כה) ולעומתו פוגה דוד תמיד אל שאול בכינוי הרשמי. ציין את המקומות ובדוק מבחינה זו את תיאור הפגישה הראשונה.
10. דוד השתמש בפנייתו לשאול בפועל "הסית" (יט) המתייחס כאן אל השם יתברך. איזו מסקנה לפי הכלל "מידה כנגד מידה" — יכולה היתה האגדה להסיק ממה שנאמר בשמ"ב כד.א?
11. המשפט "אם ה' הסיתך בי ירח מנחה" (יט) הוא סתום. מה ענין קרבן כאן? אין שום קרבן בתורת הקרבנות שהבאתו באה לפייס. בדוק כיצד ניסו שני המ-פרשים הבאים להתגבר על הקושי:
[א] ר ש " י : "הסיתך בי" — לשנאותי. כל הסתה לשון שומה. 'ירח מנחה' — יקבל תפילתי להשיב חמתך ממני".
[ב] מ ל ב י " ט : "אם ה' הסיתך בי" — גדר הסתה (והיבדלו מן פיתה, השיא) הוא שהמסית מורה להניסת שיהיה לו איזה תועלת בהדבר, רוצה לומר, אם

המחשבה שאתה חושב שיגיע לך תועלת מהריגתי היא סיבה מאת ה' — ירח מנחה'. המנחה נלווה תמיד עם הקרבן וטפל עליו, ורוצה לומר, את העולה כבר העליתי לרצון ועתה הוספתי את המנחה שבאה עם העולה כמו שאמר 'עולה ומנחה' (ויקרא כג.לז), ורוצה לומר, שמה שלא הרגו בפעם הראשון כשכרת כנף מעילו, ייחשב כקרבן הבא לרצות; ומה שלא הרגו שנית, ייחשב כמנחה הנלווה אל הקרבן, יתחשב לי לצדקה".

12. על-פי איזה פסוק בפרקנו יכלו חז"ל לומר: "כל הדר בחוצה לארץ כאילו עובד עבודת אלילים" (כתובות קי.)?

13. "כי-גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה'" (יט).

השווה את המקומות הבאים וסכם אותם כעניין אחד:

[א] יהושע כב.יט; [ב] יחזקאל ד.יג; [ג] הושע ט.ג; [ד] עמוס ז.יז.

14. "הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד" (כא).

איך נוכל להבין את דברי שאול אלה אם נזכור את אשר אמר לו שמואל בסגנון דומה (יג.יג)?

15. כיצד מתלק רלב"ג את פסוק כא בהבחינו בין המושגים סכלות ושגגה?

ר ל ב ג: "אמנם הסכלות הוא שכבר נתפרסם לי עוצב השגחה השם יתברך עליך ולזה היה ראוי שנסור מלרדפך, ואולם השגגה היא שלא זכרתי מה שגמלתני מן הטובה בנפלי בידך בהיותי במערה".

16. עמוד במיוחד על ההבדל בין סיום דברי שאול הפעם ובין סיום דבריו בפרק כד.

17. ציין מהי תרומת פרקנו להערכת כוחותיו הגפשיים של דוד?

פרק כז

1. כיצד מנסה רד"ק להסביר את הנסיון החדש של דוד לברוח דוקא לגת אחרי מה שאירע לו שם כבר?

ר ד"ק: "יש לשאול היאך הלך אליו והוא היה כבר בסכנה עמו עד שהתהויל ונמלט מהם? ויש לפרש, כי בפעם ההיא היה דוד לבדו והתנכר שם וכשראה שהכירוהו פחד, אבל עתה בא בשש מאות איש וקודם שנכנס לגת שלח לאכיש כי התבאש בשאול ובעמו ואם ירצה יישב עמו הוא ואנשיו ויעזרוהו להילחם בישראל והודיע עצמו כי הוא דוד, ואכיש קיבלו בשלום וישב עמו".

2. "ויתן-לו אכיש ביום ההוא את-צקלג" (ו).

מהי הסתירה בין הפסוק הזה ובין הכתוב ביהושע טו.לא. וכיצד מיישב אותה רד"ק?

ר ד"ק: "אפשר כי על שם סופו נכתבה שם או אפשר שכבשה אז ואחרי כן לקחה פלשתים מידם ומיום שישב דוד נשאה לו".

3. כמה זמן נשאר דוד ב"שדה פלשתים" ולשם מה מזכיר הכתוב את הפרט הזה?

4. **"כי הנה ישובת הארץ אשר מעולם" (ח) ?**
 ר ד"ק: "ולפיכך לא היו נשמרים, כי לא היתה להם מלחמה עם אדם. ודוד בא עליהם והיכה הארץ ושלל שלל רב ולא היה נודע מי היה עושה להם זאת הרעה כי לא יחיה איש ואשה".
5. **במה דומה העניין לפי ביאורו של רד"ק למסופר בשופטים יח,ז,כז-כח ?**
 בדוק את שלוש ההצעות ליישוב הקושי הבלשני בביטוי "אל-פשטתם היום" (י).
 [א] ר ש"י: "למד מתחלפת בנון כמו 'ויעש לו נשכה' (נחמיה יג,ז) — כמו לשכה".
 [ב] "והחכם רבי יונה פירשו בחילוף עיין לאלף... כלומר על מי פשטתם (מובא ברד"ק).
 [ג] והחכם רבינו אברהם אבן-עזרא פירשו כמשמעו הוא דרך שאלה — לא פשטתם היום? והם השיבו כן פשטנו במקום פלוני ופלוני" (מובא ברד"ק).
6. **את השם "הירחמאלי" השווה עם הנאמר בדבהי"א ב,ט,מב וציין מאיזה שבט הוא היה.**
 מה ראה הסופר להשתמש בשם "ירחמאל" ככינוי לבני ישראל בפסקה דלקמן: "שליח מצוה... טובב הולך בערי הירחמאלי, ערי אשכנז... על פתחי נדיבים להעלות ארוכה למחלותינו" ("מאורות נתן" שנת תס"ט. מובא על-פי מאמרו של ז. וילנאי, שמות מקומות כמלים וביטויים בשפה העברית, לשוננו כרך יא, חוברת ב עמ' 114).

פרק כח

1. **"לכן אתה תדע את אשר יעשה עבדך" (ב).**
 אברבנאל: "שהיו דברי דוד סתומים באמרו 'אתה תדע את אשר יעשה עבדך', והוא שאכיש הבינו על הגבורות אשר יעשה ודוד לא כן ידמה וללבו לא כן יחשוב... ולא להילחם בישראל".
 השווה את הכתוב עם תשובת דוד לאכיש (כו,י). מה מלמד הכתוב על ההשפעה השלילית של חיי הנכר ?
2. **הוכח על-פי פסוקים א-ב שחלוקת הפרקים אשר נעשתה בימי הבינים על-ידי הנוצרים אינה מתחשבת די הצורך בתוכן.**
3. **מה מוסיפה ההסברה הבאה של אברבנאל לכפילות הסיפור על מיתת שמואל (ג) ?**
 אברבנאל: "אחשוב אני שנוכרה כאן מיתת שמואל לשתי תכליות. האחד, להודיע מעלתו בנבואה ומדרגתו. והוא, שעם היות בימי עלי דבר ה' יקר בימים ההם אין חזון נפרץ (ג,א), הנה אחרי שחלה הנבואה על שמואל נתמלא הבית כלו אורה, והיו בישראל באמצעותו נביאים הרבה... ולכן בימיו היה להקת הנביאים במדרשו בניות ברמה, אבל אחרי מותו נסתלקה ההכנה

ההיא... וכאשר ביקש שאול דבר ה' לדעת מה יהיה באחרית הימים במלחמה. הנביאים לא אמרו איה ה' והדיבר אין בהם (השווה עם ירמיה היג)... התכלית השנייה היא שהנה ראינו פעמים רבות ששאל בא למלחמה עם פלשתים ולא שאל דבר בה' אבל התאמץ בגבורתו ובטח בה' ועשה מעשיו; הלא תראה במלחמת יבש גלעד ובמה שעשה יונתן עם נערו בפלשתים ובמה שנלחם שאול במואב ובבני עמוז ובאדום ובמלכי צובה 'ובכל אשר יפנה ירשיע' (יד.כז). לא היה מנהגו לשאול מה'; ולכן הוקשה על כותב הספר, למה בחר שאול עתה להשתדל כל כך לשאול מה', עד שהלך לבקש שואל אוב וידעוני ודורש אל המתים? ולהשיב לשאלה הזאת הקדים ואמר שנתחברו לזה שלש סיבות: האחת ששמואל היה מת, לא שיאמר שמת עתה כי אם שכבר מת, ולכן לא אמר 'וימת שמואל' כי אם 'ושמואל מת' — שהיה כבר מת, כי אילו היה חי, היה שאול נסמך עליו ולא היה שואל דבר לנביא אחר ולא למדבר ברוח הקודש כל שכן למעשה אוב, כי הוא בחיי שמואל הסיר את האובות והידעונים מן הארץ לפי שכל מעשיו נסמכים על שמואל אם על תפילתו ואם על הודעותיו שהיה מדריכו במעשיו תמיד"...

4. כיצד מיישב מלבי"ם את הסתירה בין פסוק ו' ובין הכתוב בדבהי"א ייג-יד? מ ל ב י"ם: "הנה בדברי הימים אמר: 'וגם-לשאול באוב לדרוש, ולא-דרש בה' וכו'" (דבהי"א ייג-יד) ופה (ו) אמר ששאל בה', כי יש הבדל בין שאלה ובין דרישה: הדרישה הוא שדורש ומבקש את ה' בכל לבו ובתפילה ואם היה עושה כן היה מעביר הגזירה (על כל פנים לפי שעה) והיה נענה, אבל הוא לא דרש רק שאל דרך שאלה לבד. המופת (וההוכחה) לזה מצד הסדר ששאל תחילה 'בחלומות' ואחר-כך 'באורים' ואחר-כך 'בנביאים' היה לו לשאול בנביאים שהם שואבים מן המקור ואחריהם האורים שהוא רק הופעת רוח הקודש ואחריהם החלומות שהיא מדרגה קלה; וזה מפני שלא הכין לבבו לדרוש את ה' והתחיל בדבר הקל, הרחוק מן הקדושה שאינו צריך הכנה כל כך".

5. איזה הסבר מציע רלב"ג לענין "החלומות"? ר ל ב"ג: "הרצון שלא ענהו בחלומות על-יד בעלי החלומות הצודקים כשהיו משימים רעיוניהם בהקיץ על זאת השאלה, כדי שתבוא להם ההודעה בחלום".

6. הסבר את הנימוק המוסרי שמוסיף רש"י על הכתוב: "גם באורים" (ו). ר ש"י: "לפי שהרג נוב עיר הכהנים, לא נענה".

7. להבנת הפרשה הסתומה של בעלת האוב מובאות בזה השיטות השונות לביאורה. איזו דעה נראית לך יותר? מצא סמוכים לכל דעה ודעה והראה את חולשותיהן. הסתמך בעיקר על לשון הפסוק ולא על שיקול הדעת.

[א] ר' שמואל בן חפני גאון: "כולם נשתוו כי מעשה האוב הבל ותוהו ודברי כזב היתול... אבל יש מהם אומרים כי לא דיבר שמואל עם שאול

וחס ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דיבר, אבל האשה עשתה הכל ברמאות. כי מיד הכירה כי שאול הוא, אך להראות לו כי מצד החכמה הכירה ומצאה דבר זה, אמרה 'למה רימיתני ואתה שאול' (יב) ? ודרך בעלת אוב להביא אדם שמדבר מתוך מהבואו בלשון נמוך, וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראתה אותו גבהל וידעה כי למחר יהיה יוצא למלחמה וכל ישראל היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול, שהרג כהני ה', שמה בפני המגיד הדברים הנאמרים בפרשה. ומה שאמר 'ויאמר שמואל אל שאול' (טו) — על מחשבת שאול, כי היה חושב, כי שמואל היה המדבר אליה. ומה שאמר 'ולא עשית חרון אפו בעמלק' (יח), ידוע היה דבר זה, כי מאותה שעה אמר לו שמואל 'וימאסך מהיות מלך' (השווה טו, כג, כז). ומה שאמר 'לרעך לדוד' (יז), ידוע היה בכל ישראל כי דוד נמשח למלך. ומה שאמר 'מחר אתה ובניך עמי' (יט), מדרך סברא אמרה זאת".

[ב] ר ב ס ע ד י ה ג א ו נ ו ר ב ה א י ג א ו נ : "אמת הוא כי רחוק הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב, אך הבורא יתברך החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבוא עליו, והיא האשה לא ידעה בכל אלה ונבהלה כמו שנאמר 'יתזעק בקול גדול' (יב), ואשר אמרה האשה 'את מי אעלה לך' ? (יא) דברי היתולים הם, כי דעתה היה לעשות כמנהגה" (מובא ברד"ק).

[ג] ר ל ב ג : "... על דרך האמת לא הועלתה ממנו ולא הגיע ממנו דיבור לשאול, אבל היה כולו פועל מפעולות הדמיון... כי שאול היה לו כוח מה נבואיי כאמרו 'הגם שאול בנביאים' (י, יא, יב; יט, כד), והנה עם התעוררות דמיונו מזה הפועל ומה שהתאמת לו מדברי שמואל בחייה, שנתבאר לו מהם שה' יתברך קרע הממלכה ממנו ונתנה לדוד כמו שאמר שאול לדוד 'ידעתי כי מלך תמלוך' (כד, כ) ונתבאר לו בחוש היות השם יתברך עם דוד והיותו סר ממנו, הגיעו מזאת הפעולה כל אלה הדברים הנזכרים".

הערה: קרא במאמרה של ד"ר נ ליבוביץ "להוראת התניך בכיתות גבוהות" מעינות א עב 39—40.

8. נסה לנמק מדוע משמיט שאול בפנייתו אל שמואל (טו) את האורים. מדוע הוא משנה כאן את הסדר לעומת פסוק ז ? (עיין במה שהבאנו מדברי מלבי"ם לפסוק זה).

9. ברר על-פי שלושת הכתובים הבאים מהו לבושו המיוחד של הנביא: [א] שמ"א כח, יד; [ב] מל"א יט, יט; [ג] זכריה יג, ד.

10. נגד איזו דעה נפסדת מכוונים דברי רד"ק לביטוי "אלהים ראיתי עולים מן הארץ" (יג) ?

ר ד ק: "ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ. אלהים — גדול כמו 'אלהים לא תקלל' (שמות כב, כז)".

שמואל א פרקים כח, כט

11. עמוד על שתי האפשרויות להסברת המלה — "ערך" (טז).
 ר ד " ק: "זיהי ערך" — שונאיך וכן 'והשמדתי עריך' (מיכה ה.יג). ויונתן תרגם הפסוק כן: 'ומימרא דה' (=דבר ה') רחיק יתך (=אותך) הוה בסעדיה (=לעזר) דגברא די את (=שאתה) בעיל דבביה (=יריבו)".
 איזה קושי מיישב התרגום?
12. כיצד מכניסה האגדה נימה של נחמה לתוך דברי שמואל הקשים?
 י לקוט ש מ ע ו נ י ש מ ו א ל ק מ: "חביבה היא מיתתו של שאול יותר מחייו. שבחייו לא נאמר 'אתה ובניך עמי' ובמיתתו נאמר 'אתה ובניך עמי' (יט). עמי — במחיצתי".
13. "ויקומו וילכו בלילה ההוא" (כה).
 א ב ר ב נ א ל: "ובזה מהגבורה העצומה שהלך שאול וחילים יגבר (השווה קהלת י') בדעתו בלא ספק שבמלחמה ההיא הוא ובניו ייתמו ושם ימותו. כי היה חרף נפשו למות על מרומי שדה כגבורים אשר מעולם אנשי שם".
 מה מאלץ את אברבנאל להעיר הערתו זו?

פרק כט

1. איפה התקיים הקרב האחרון בין שאול והפלשתים?
2. בדוק אם לפי פשוטו של מקרא יש בפרקנו או במקומות אחרים סעד להשערת רלב"ג?
 ר ל ב " ג (ב): "יש לשאול איך הסכים דוד ללכת עם אכיש להילחם עם ישראל?
 ... זה כי דוד הוכרח למלאות מצות אכיש מצד היותו תחתיו ומפני מה ש"גילה לו שהוא תמיד פושט על ישראל. להראות לו כי גבאש דוד את עמו; והנה (היתר) מחשבת דוד בלכתו להיות לשטן לפלשתים ולסכל עצתם על ישראל כי זה ממה שיקל לו עשייתו אחר שהם בוטחים בו".
3. אברבנאל משער שמזמור קלט בתהילים משקף את מצב הנפש של דוד בהיותו במחנה הפלשתים. קרא את הפרק המוצע וציין את הפסוקים המתאימים לצנ"י ינינו.
4. כיצד פוסלים סרגי הפלשתים את דוד מלצאת למלחמה נגד ישראל?
5. הסגנת המיוחד אשר בביטוי "בראשי האנשים ההם" (ה) מצוי גם בביטוי "ועלה מן הארץ" (שמות א.י). מהו המכוון בשני הביטויים?
6. להבנת המושג "ימים" (ג) השווה עם כזו ומצא את הצורך בהזכרת הזמן (עין בחוברת זו שמ"א פרק כז, שאלה 3).
7. בפרקנו נראה דוד מתרפס לפני הפלשתים כדי לצאת אתם למלחמה נגד ישראל. כיצד מנסה מלבי"ם ליישב את התמיהה הזאת?
 מ ל ב י " ס: "דוד הבין האמת שהקפידא הוא מפני החשד שחושדים אותו. לא

מפני הקנאה והכבוד, רק שאין רוצים שילך למלחמה כלל, והוא שמח על זה בלבד, אבל ויצה שגם אנשיו ישובו ולא ילחמו עם אחיהם והשיב בערמה שהגם שהכרגים מקפידים שלא יהיה שומר ראש המלך, בכל זה מדוע לא ילך למלחמה כמו אנשיו שהלא זה לא ימנע ממנו רק אם יש איזה חשד עליו. וזה שאמר 'כי מה עשיתי כי לא אבוא ונלחמתי באויבי אדוני המלך' (ח). רוצה לומר, גם אם לא אצא אתך להיות שומר ראשך מדוע לא אצא במלחמה כאחד העם?.

- האם אתה מסכים לדבריו או אולי יש לפתור את זה אחרת?
8. השווה את המסופר בפרקנו על הארגון המדיני והצבאי בארץ פלשתים למה שמסופר על אותו עניין בפרקים ה-ו, והראה על השינוי שחל בחלוקת התפקידים.
9. השווה את ההליכה של דוד ואנשיו (יא) ל"הליכה" של שאול ועבדיו (כח.כה), ותאר בשניהם את הרגשות "ההולכים" אשר להם ודאי כיוונו הכתובים.

פ ר ק ל

1. כיצד הגיבו דוד והעם כשראו בשובם ממחנה פלשתים לצקלג שנשיהם וטפם נשבו על-ידי עמלק?
2. "ותצר לדוד מאד כי-אמרו העם לסקלו" (ו).
- [א] מצודת דוד: "ותצר לדוד מאד" — רוצה לומר, מלבד הצרה שנישבו נשיו, כי עוד אמרו לסקלו באבנים על שהיה מסבב לרדתם למלחמה עם אכיש והיה זה סיבה לכשיבואו עמלק ועשו מה שעשו.
- [ב] אברבנאל: "ולפי שהוא היה מפליג ביגון ובצרה על נשיו והיה מתעמל מהנקמה בסיבת העצבון, חרה אף העם נגדו ואמרו לסקלו באמרם שגם כן להם עצבון על נשיהם ובניהם ולמה יתעצב דוד יותר מהראוי. וזה שיצור הכתוב 'ותצר לדוד מאד', רוצה לומר, על נשיו שנישבו והיה צר לו מאד עליהן, אלא שאמרו העם לסקלו כי היה מרה נפש כל אחד מהעם על בגיו ועל בנותיו ולמה אם כן יתעצב דוד יותר מהם בהיותם כואבים כמוהו? וכי אשר ראה דוד זה הסיר כעס מלבו ויחזק בה' אלוקיו והשתדל על הרדיפה והנקמה באויבים הצלת שללם.
- מה ההבדל בין שתי ההשערות?
3. מה מלמדת אותנו תגובתו של דוד על זעם העם?
4. איזה תפקיד ממלא הנער המצרי?
5. מה מלמדים דברי הנער המצרי על יחסם של הגכרים לאלוקות?
6. השווה את "לחק ומשפט לישראל עד היום הזה" אשר שם דוד (כב.כה) למסופר בספר במדבר פרק לא. דייק בלשון הפסוקים.

שמואל א פרקים ל, לא

7. "ויהי מהיום ההוא ומעלה" (כה).
 רש"י: "לא נאמר 'והלואה' אלא 'ומעלה', כבר הנהיג אברהם בחוק זה 'בלעדי רק אשר אכלו הנערים' (בראשית יד, כד) — הם היושבים על הכלים וחלק האנשים ההולכים במלחמה (על-פי בראשית רבה, סוף פרשה מג)."
 האם זהו פשוטו של מקרא? מה מאלץ את רש"י לפרש כך?
8. על-פי אילו דוגמאות רוצה רד"ק להוכיח לנו שהזרות הלשונית שבפסוק כו נמצאת גם במקומות אחרים? אחרי עיוןך בדוגמאות הבאות ציין מה מוזר כאן:
 [א] נחום ב, ד; [ב] איוב מ, ב.
9. הכתוב מספר למי שלח דוד "ברכה משלל אויבי ה'" (כו) — "ולכל-המקמות אשר-התהלך-שם" (לא). עמוד על שני ההסברים שנתן רד"ק לעניין ומצא גורם מדיני נוסף למעשה דוד.
- רד"ק: "אשר התהלך שם" — שהיה מתהלך ביניהם ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים עמו טובות, עשה גם כן הוא טובה מהשלל; ועוד כי מארץ יהודה היה השלל שהוא כמו שאמר הנער המצרי 'אנחנו פשטנו נגד הכרתי ועל-אשר ליהודה וגו' (יד)."
10. מה מוסיפים הפרקים כט"ל לדמותו של דוד על הידוע לנו כבר?
11. מדוע, לדעתך, הפסיק מחבר הספר את הסיפור על שאול (בסוף פרק כח) והע-ביר אותנו למחנה פלשתים (פרקים כט"ל)? נסה למצוא לזה טעם ספרותי.

פרק לא

1. "ופלשתים נלחמים בישראל" (א).
 רש"י: "כאדם האומר נחזור לעניין הראשון".
 מהי כוונתו של רש"י בדבריו?
 ראה בדומה לזה את הקשר בין בראשית לז, לו; לח; לט, א.
2. מה בין "וידבקו" ובין "וישיגו" לפי מלבי"ם?
 מלבי"ם (ב): "וידבקו" — כי שאול לחם ברב כוחו ולכן לא כתב 'וישיגו'."
3. איזו בעיה מעורר רד"ק בעניין מיתתו של שאול וכיצד הוא פותרת?
 רד"ק: "ולא חטא שאול בהרגו עצמו; ואף-על-פי שכתוב 'אך את-דמכם לנפ-שתיכם אדרש' (בראשית ט, ה), כלומר, מידכם אדרוש אותו אם תהרגו את עצמכם... אף-על-פי-כן לא חטא, לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל. ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להימלט מידם, טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים. וכן אמרו חז"ל: 'אך את-דמכם לנפשתיכם אדרש' — יכול כשאול? תלמוד לומר: 'אך' (בראשית רבה, פרשה לד)."
4. השווה את המסופר בפרקנו (ט"י) על התעללות הפלשתים בגויזת שאול ובני

שמואל א פרק לא

97

עם המסופר באותו עניין בדב"א י. מהם הקשיים המתעוררים וכיצד מנסה רד"ק לפתרם?

ר ד"ק: "ובדברי־הימים כתוב 'בית אלוהיהם' והם היו העשתרות שהיו אלו־היהם; 'ואת־גויתו תקעו בחומת בית שן' (י) ... ובדברי־הימים כתוב 'את גלגלתו תקעו בית דגון' (דב"א י) ? מה שלא נזכר הנה הוא נזכר שם, כי זה וזה היה, כי גוייתו תקעו בחומת בית שן וגלגלתו — בית דגון שהרי כרתו ראשו ... ובאמרו 'ואת גויתו' קצר שהרי גויית בניו תקעו גם כן בחומת בית שן."

5 [א] מה נוכל לומר על חסדם האחרון של יושבי יבש גלעד עם שאול, אם נזכר כאן את מעשהו הראשון של שאול, בפרק יא?

[ב] מצא בפרק יא את הסיבה לקביעת צום "שבעת ימים" כאבל על מות שאול.

6 מה בין שתי הסברות הבאות על שריפת העצמות (יג)?

[א] ר' יוסף קרא: "ששרפו בשמים כדי לעלות הריח ומשחו בהם עצמות שאול ובניו."

[ב] ר ד"ק: "וייתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רימה ולא רצו לקברם עם התולעים, כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו העצמות."

7 קרא מה שכתוב בדב"א י, יג־יד על הסיבות שגרמו למיתת שאול וראה כיצד רוצה אברבנאל להצדיק את הדין על כל מה שבא על שאול וביתו.

אברבנאל: "צדיק אתה ה' וישר משפטיך' (תהלים קיט, קלז). ושאל המלך הרג כהני ה' אבות ובנים וגם הגבעונים המשרתים אותם, והיה המשפט הא־לוקי שמת הוא וכל בניו בידי אדם, ושלושת בניו, הרגו הפלשתים לעיניו והוא נהרג ואיש־בשת נהרג בחרב גם מושכב על מיטתו ושאר בניו הוכו על־ידי הגבעונים בידי דוד ... הרי לך מיתתו ומיתת בניו ... כולם הרוגים מטועני חרב (עיין ישעיה יד, יט) מידה כנגד מידה: כי עם היות שקריעת מלכותו אחרי מותו וקריעתו בחייו בהמשח דוד היה בדבר עמלק, הגה מיתתו בחרב ומיתת בניו ... לא היה כי אם בחטא שהרג את הכהנים ... (סיום שמ"א).

8 איזו מידה ממידותיו של הקדוש־ברוך־הוא מבטיח המדרש לקיים באנשי יבש גלעד?

ילקוט שמעוני, שמואל קמ"א: "ויקומו כל־איש חילי' (יב) — אנשי יבש גלעד אמרו: אותו האיש הצילנו מחרפת בני עמון, אין אנו חייבים לג־מול לו חסד? אמר להם הקב"ה: אתם גמלתם חסד עם שאול ובניו אף אני נותן שכרם לבניכם לעתיד לבוא. כשעתיד הקדוש־ברוך־הוא לקבץ את יש־ראל ראשון הוא מקבץ חצי שבט מנשה שנאמר 'לי גלעד ולי מנשה' (תהלים ס"ט).

נושאים לספר שמואל א

נושאים לספר שמואל א

1. נשים בספר שמואל א.
2. הסיפורים על הארון ומשמעותם הדתית (לקיחת הארון לשדה המלחמה, הארון במחנה הפלשתים, הארון שב אל מחנה ישראל).
3. המלחמות בפלשתים.
4. המלחמות האחרות המתוארות בספר.
5. מה לומדים מספר זה על דרכי המלחמה של אבותינו?
6. הסיפורים על ה"מתנבאים".
7. מה לומדים מספרנו על הנבואה ועל התגלות ה' בכללה?
8. בעיית המלוכה בספר שמואל א.
9. המצב הדתי בישראל על-פי שמואל א.
10. עלי ובניו.
11. קווים לדמותו של שמואל.
12. שמואל ודבורה — השופטים-הנביאים (השוואה).
13. שמואל ושאול, הנביא והמלך.
14. הלבטים הנפשיים של שאול ביחסו לדוד.
15. קווים לדמותו של שאול על-פי מעשיו ודבריו.
16. קווים לדמותו של יהונתן.
17. יחסו של דוד כלפי שאול.
18. מסירותו של דוד למצוות ה'.
19. דוד בנכר, כלומר מחוץ ל"נחלת ה'" (כויט), על-פי מעשיו ודבריו.
20. יחסו של העם אל דוד על-פי שמואל א.

נספח

בעיית המלוכה במקרא

לקט מקורות

הדעות בתלמוד

סנהדרין כ: : רבי נהוראי אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן שנאמר "ואמרת אשימה עלי מלך וגו'" (דברים יז, יד). רבי יוסי אומר: שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד להם מלך ולהכריח זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה.

רש"י: לא נאמרה פרשה זו ד"שום תשים עליך מלך" משום מצוה, אלא כנגד תרעומתן, שגלוי לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר "והיינו גם-אנחנו ככל-הגוים" (שופטים ח, כ). שנאמר "ואמרת אשימה" (דברים יז, יד) — עתידים אתם לומר כן.

דעת רמב"ם ואברבנאל על מצות המלוכה

[א] רמב"ם, הלכות מלכים פרק א, הלכות א-ב: שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך... מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה הקדוש-ברוך-הוא כששאלו מלך משמואל? לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה אלא מפני שקצו בשמואל הנביא שנאמר: "כי לא אתך מאסו כי-אתי מאסו וגו'" (שמ"א ח, ז).

[ב] אברבנאל: אף שנודה היות המלך מועיל והכרחי בעם לתיקון הקיבוץ המדיני ושמירתו — מה שהוא בחילוף האמת — הנה בעם ישראל איננו כן, כי אינו צריך ולא הברחי להם. ביאור זה, בצורך המלכים בעם, הנה יוכלל בשלושה עניינים: א. לענין המלחמות — להושיע את העם מאויביהם ולהי' לחם בעד ארצם; ב. לסדר הנימוסים ולהניח תורות הצריכות לתיקונם; ג. להכות ולהעניש פעמים שלא כדין כפי צורך השעה. והנה שלוש העניינים האלה, האומה הישראלית לא תצטרך אליהם. לא לענין המלחמות ותשועתם מאויביהם — לפי שישראל גושע בה' והוא הנלחם להם... גם כי השופט יוצא ובא לפנייהם במלחמותיהם כמו שמצינו ביהושע וגדעון ושמואל ושאר השופטים. וגם כן לא היו צריכים למלך להנחת התורה והנימוסים — כי "תורה צוה לנו משה וגו'", ולא היה בידי מלך ישראל לחדש דבר בתורה ולא לגרוע ממנה... ולא היה המלך צריך בישראל להכות ולהעניש פעמים לצורך השעה, שזה מסרו הקב"ה לבית הדין הגדול מהם... הסנהדרין.

הנה, מתבאר ששלושת העניינים האלה — תשועת המחלמות, הנחת התורה והמצוות, והעונש וההכאה פעמים שלא כדין — כולם יעשה השם יתברך לעמו, ולכן היה ה' יתברך מלכם ולא היה להם צורך למלך בשר-ודם לשום דבר.

מתברר, שאף שנודה היות המלך הכרחי באומות, לא יצדק באומה הישראלית, שכבר הורה הנסיון בעניין מלכי ישראל ומלכי יהודה, שהמה היו במורדי איר, המה הסבו לבב בני ישראל אחורנית כמו שידעת מירבעם בן נבט ושאר מלכי ישראל כולם, ורוב מלכי יהודה, עד שבסיבתם גלתה יהודה מעיני ומרוב עבודה זרה.

לא כן אנחנו רואים בשופטי ישראל ונביאיהם, כולם אנשי-חיל יראי אלקים ואנשי-אמת... וכל זה יעיד שהנהגת השופטים טובה, והנהגת המלכים רעה ומזקת ומסוכנת מאוד.

... ולפי זה יהיה ענין המלך, מצות עשה תלויה בדבר הרשות כאומר כאשר תרצה לעשות כן, עם בהיותו בלתי רצוי, אל תעשה אותו כי אם בזה האופן. הוא דומה לפרשת "כי-תצא למלחמה על-איביך... וראית בשביה" (דברים כא, י"א), שאינו מצוה שיחשוק בה... אבל הוא דבר הרשות ומפעל היצר הרע... וכן בעצמו ענין המלך, שאין שאלתו מצוה כי אם רשות ומפעל היצר הרע עם היות שנתלית בו המצוה, שישמו המלך ההוא בבחירת השם יתברך מקרב אחיו.

זדוע הסכים הקדוש-ברוך-הוא לדרישת העם למלך?

[א] ר' ל' ב' ג' (י"א ח' י"ח): זענו העם, כי על כל פנים הם בוחרים שיהיה להם מלך לשפטם ויימשך להם מהתועלת ממנו, שיצא לפניהם להילחם את מלחמותיהם עד שלא ימשלו עליהם האויבים באופן שהיו מושלים מקדם, כי המלך יסבב שיתקבצו כל העם להילחם עם אויביהם וזה יוסיף לישראל חזק. ואולם כשלא היה לישראל מלך, היו האויבים נלחמים עם קצת ישראל והיו הנשארים בלתי מחזקים את ידם, ובוזה האופן היו האויבים מנצחים עם היותם מעטים מישראל הרבה... וכאשר ראה השם יתברך כוונתם — הסכים עמם, אך הישירם בסוף העניין על-פי שמואל, שיהיו נזהרים לשמור מצות התורה ואם לא, הנה יסופו גם הם גם מלכם.

[ב] במדבר ר' ב' ה', פרשה כ', י"א: "אם-לקרא לך באו האנשים קום לך אתם" (במדבר כ"ב, כ) — מיכן אתה למד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליך-כין אותו, שמתחילה נאמר לו "לא תלך...". כיון שהעיו פנים להלוך — הלך, שכן כתיב "ויחר אף...". אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: רשע, איני חפץ באיבודן של רשעים! הואיל ואתה רוצה לילך ליאבד מן העולם — קום-לך. [ג] אבן עזרא (במדבר כ"ב, י"ט): ולפי דעתי... טעמו כטעם "שלח לך אנשים" (במדבר י"ג, ב), כי השם אמר לישראל "עלה רש" (דברים א"כ, א)

והם לא האמינו רק אמרו: "נשלחה אנשים לפנינו" (שם, כב). או שאל משה את השם ואמר לו: "שלח לך".

לבעיית המלוכה בספר שופטים (משל יותם, שופטים טויד, לפי אברבנאל) ואמר עוד שבקשת הגדולה הוא מופת סכלי, שאין המבקש ראוי אליה וכאמרם: "כל מי שרודף אחר שררה, שררה בורחת מכנו" (תנחומא, ויקרא ג), ולכן הזית תהיה תשובתה "החזלתי את-דשני" (ט), רוצה לומר, הנה המושל המלך באמת ובתמים, אין ראוי שיחוש לענייניו הפרטיים, כי אם לענייני המלכות, ולכן היה המלכות בעיני הקדמונים עבדות ועמל מסאיב ולא תועלת ולא ממשלה, ולכן נזכר בספר מלכים (ב,טוה) שעזריה מלך יהודה כאשר נצטרע ישב בבית החפשי ויותם בנו שפט את עם הארץ, רצונו לומר, שישב בביתו חפשי מעמל המלכות ומעבדותו זהו לצרעתו היה בן חורין וחפשי, הנה ייראה מזה שהמלך הוא עבד עמו, וכמו שאמר הקיסר אוקטביאנו כאשר הביאו עטרת מלכות להמליכו ברומא, לקח העטרת בידו ואמר: עטרת, אילו ידע האדם העמל והכאב אשר תחתיך, אף-על-פי שימצאך בחוץ מושלכת ארצה — לא יקחך בידיו.

"והלכתי לנוע על-העצים": רוצה לומר, מתנועעת ומתטלטלת עליהם, כי המלכות אינו כי אם טלטול ותנועה ועמל.